

OUTOKUMMUN VANHA SAIRAALA | RAKENNUSHISTORIASelvitys
SAATSI ARKKITEHDIT 2023

Outokummun vanha sairaala rakennushistoriaselvitys

ISBN: 978-952-7430-47-7 (pdf, suuri resoluutio)
978-952-7430-48-4 (pdf, pieni resoluutio)
978-952-7430-49-1 (pdf, pieni resoluutio ja suojattu)

Tilaaaja: Outokummun kaupunki

Tekijä: Saatsi Arkkitehdit Oy
Emilia Saatsi, Pekka Saatsi, Anna-Elisabet Määttä
pekka@saatsi.fi | 040 5955933 | www.saatsi.fi

Valmistunut: 1.9.2023

Kansikuva: Outokummun kaivosmuseo

Takakansi: Outokummun kaivosmuseo

Kuvat: Saatsi Arkkitehdit Oy, ellei toisin mainittu

OUTOKUMMUN VANHA SAIRAALA | RAKENNUSHISTORIASELVITYS

SISÄLTÖ

TAUSTA

5	Johdanto
6	Perustiedot
7	Kaavatilanne
9	Outokummun keskusta-alue ja Kyykeri
10	Suhteen kehittyminen

RAKENNUSHISTORIA

14	Rakentamisen lähtökohtia
14	Yhteiskunta
15	Ajan suunnitteluihanteet
17	Rakennuttaminen
17	Uuden sairaalan tarve
20	Suunnittelija
22	Rakennuttaja
22	Rakennuksen käyttäjä
23	Valtakunnallinen konteksti
23	Teollisuusyhdyskuntien sairaanhoidosta
24	Palmqvistin sairaalatuotanto
27	Arkkitehtuuri
27	Sairaalalaitoksen kehitys Suomessa
29	Sairaalasuunnittelu 1930-luvulta eteenpäin
31	Paviljonkisairaala
33	Piha
34	Muutosvaiheet
36	Yleisesti
37	Sisätilat
38	1950
42	1970–1990

NYKYTILA

44	Ulkoasu
44	Yleisesti
44	Julkisivut
45	Piha
47	Sisätilat
47	Yleisesti
48	Kellari
50	1. kerros
51	2. kerros
52	Ullakko
JOHTOPÄÄTÖKSET	
53	Erityispiirteet
53	Maisema ja kaupunkikuva
53	Rakennustyyppi ja arkkitehtuuri
54	Historiallisuus
55	Arvot

LÄHTEET

TAUSTA

SAATSI ARKKITEHDIT
OUTOKUMMUN VANHA SAIRAALA | RAKENNUSHISTORIASELVITYS | 1.9.2023

¹ Viistoilmakuva Outokummun Vanhan kaivoksen alueelta. Vanha sairaala näkyy kuvassa yläviistossa luoteessa. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

JOHDANTO

Selvityksen kohteena on Outokummun vanha sairaala. Kohde sijaitsee Pohjois-Karjalassa Outokummun kaupungissa, Vanhan kaivoksen välittömässä läheisyydessä. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Wäinö Gustaf Palmqvist. Vanhan kaivoksen alue on määritelty valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. W.G. Palmqvist on suunnitellut Outokummun alueelle useita kaivosyhdyskunnan rakennuksia. Rakennus on tänä päivänä terveyskeskuskäytössä. Tässä selvityksessä rakennuksesta käytetään nimeä Outokummun vanha sairaala, sillä selvitys rajataan sairaalarakennuksen 1930- ja 1950-luvuilla valmistuneisiin osiin. Tämän selvityksen tarkoituksena on rakennuksen erityispiirteitä ja arvoja kartoittamalla antaa pohjatietoa kokonaisuu- den tulevaisuutta koskeville päätöksille.

Selvityksen päälähteinä on käytetty 4.5.2023 tehdyn kenttäkäynnin havaintoja ja Outokummun kaupungilta sekä Outokummun kaivosmuseolta saatuja lähtötietoaineistoja. Hanke toteutettiin yhteistyössä ohjausryhmän kanssa. Ohjausryhmään kuuluivat Outokummun kaupungilta Jukka Orenius, Outokummun kaivosmuseolta Merja Marin, Pohjois-Karjalan ELY-keskukselta Pekka Piiparinen, Okun Konttori Oy:ltä Hannu Särkikoski sekä Pohjois-Karjalan museolta Teemu Nyrhi ja Mikko Westman. Ohjausryhmän kanssa kokoonnuttiin kahdesti. Lämpimät kiitokset kaikille selvitystyötä edistäneille!

Porvoossa 1.9.2023,

Emilia Saatsi
arkkitehti SAFA
maisema-arkkitehti

Pekka Saatsi
arkkitehti SAFA

Perustiedot

Kiinteistötiedot

Osoite	Sairaalankatu 8 83500 Outokumpu
Rakennuksen nimi	Outokummun terveysasema
Kiinteistötunnus	309-2-210-1
Omistaja	Outokummun kaupunki

Outokummun vanha sairaala

Käyttötarkoitus	Terveysasema
-----------------	--------------

Alkuperäinen käyttötarkoitus	Sairaala
---------------------------------	----------

Alkuperäinen arkkitehti	W.G. Palmqvist
----------------------------	----------------

Valmistumisvuosi	1939
------------------	------

Kerrosluke	2
------------	---

2 Rakennuksen sijainti Outokummun keskustassa. Vanha sairaala ympäröity. Ortokuva: Paikkatietoikkuna.

Kaavatilanne

Asemakaava

Tällä hetkellä voimassa oleva asemakaava on Keskusta-alueen asemakaavamuutoksen II-vaihe, jonka kaupunginvaltuusto on hyväksynyt vuonna 2020. Kiinteistö on merkitty asemakaavassa Sosiaalitoimi ja terveydenhuoltoa palvelevien rakennusten korttelialueeksi (YS).¹

Rakennusta ei ole suojeltu yleis- tai asemakaavassa sr-merkinnällä, mutta rakennus kuuluu sk-1-merkinnän alle, jolla pyritään vaalimaan Kyykerin rakennettua kulttuuriympäristöä:

"Kulttuurihistoriallisesti arvokas alue, jonka taajamakuulliset, historialliset ja rakennustaiteelliset arvot tulee säilyttää. Korjausrakentamisessa ja ympäristön suunnittelussa on mahdollisuuksien mukaan palautettava rakennusten ja ympäristön alkuperäiset piirteet. Täydennys- ja korjausrakentamisessa on noudatettava alueen tyypillistä rakennustapaa ja mittakaavaa."

Merkinnällä on osoitettu kulttuurihistoriallisesti arvokkaat alueet pääsääntöisesti osayleiskaavan mukaisesti. Valtakunnallisesti merkittävän kulttuuriympäristön (km-1) alueella sk-1 aluetta ei ole osoitettu."

¹ Outokummun kaupungin keskusta-alueen asemakaavan muutoksen II-vaihe.

Yleiskaava ja maakuntakaava

Keskusta-alueen oikeusvaikutteinen osayleiskaava on hyväksytty vuonna 2015. Osayleiskaava linjaa kaupungin keskustan maankäytön kehittämiskäytös vuoteen 2030. Rakennus kuuluu osayleiskaavassa sk-1-merkinnän alle, jolla pyritään vaalimaan Kyykerin rakennettua kulttuuriympäristöä:

"Kulttuurihistoriallisesti arvokas alue, jonka taajamakuulliset, historialliset ja rakennustaiteelliset arvot tulee säilyttää. Korjausrakentamisessa ja ympäristön suunnittelussa on mahdollisuuksien mukaan palautettava rakennusten ja ympäristön alkuperäiset piirteet. Täydennysrakentamisen mahdollisuudet ja tarkempi suojelu on suunniteltava asemakaavalla. Asemakaavan yhteydessä tulee laatia rakennus- ja korjaustapaohjeet. Suluissa olevat numerot viittaavat kulttuuri- ja rakennushistoriallisen selvityksen 8.9.2013 miljökohteeseen/inventoituihin rakennuksiin."

Mualla Outokummun alueella on voimassa oikeusvaikutteinen Joensuun seudun yleiskaava 2020. Pohjois-Karjalassa on voimassa tällä hetkellä Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040.²

² Outokummun kaupungin kaavoituskatsaus 2022-2023

3 Ote Outokummun keskustan ajantasa-asetusta-asetusta. Kuva: Outokummun kaupunki (outokummunkaupunki.fi/kaavoitus).

Rakennusperintö ja tehdyt inventoinnit

Outokummun rakennusperinnöstä on laadittu muun muassa Outokummun kaivosyhdyskunnan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 1990-luvun puolivälissä ja Outokummun taajaman kulttuuri- ja rakennushistoriallinen selvitys vuonna 2013. Vuoden 2013 selvityksessä rakennus arvotettiin kollektiivisesti ja asiantuntijavoimin seudullisesti arvokkaaksi kohteeksi.³

ELY-keskus lausui rakennuksesta lausunnossaan Outokummun keskustan II-vaiheen asemakaavaa varten 6.6.2019 seuraavasti:⁴

”Kyykerillä sijaitsevasta Outokumpu yhtiön entisen sairaalarakennuksen vanhimmat osat ovat valmistuneet 1930 ja 1940 lukujen taitteessa. Rakennuksen vanhimmilla osilla on sekä arkkitehtonisia että merkittäviä historiallisia arvoja ja rakennuksen vanhimmat osat tulisi osoittaa suojelumerkinnällä.”

Lisäksi ELY-keskus lausui uudelleen Outokummun kaupungin keskusta-alueen asemakaavamuutoksen II-vaiheen kaavaehdotuksesta (15.4.2020) seuraavasti:

”Luonnosvaiheen tavoin esittää ELY-keskus suojeltaviksi rakennuksiksi liikekeskustan vanhinta säilynyttä rakennusta eli Mansikan taloa (1938), liikekeskustassa sijaitsevaa seurojentaloa (1955) ja sen yhteydessä olevaa entistä huoltoasemaa (1955), Kyykerin entistä opetta-

ijen asuinkerrostaloa (1954) ja sairaalan vanhinta osaa (1930–1940-lukujen taite).”⁵

Rakennusta esitettiin Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040 1. vaihekaavan luonnosvaiheessa mukaan alueen maakunnallisesti merkittävimpiin aluekohteisiin, ja Kyykerin alueen inventointikortissa rakennus arvotettiin seuraavasti:

”Alueen maakunnallisesti merkittävimmät kohteet ovat työväentalot, yläsauna, rivitalo Kyykerinkatu 3, rivitalo Kyykerinkatu 16, Outokumpu yhtiön entisen sairaalan vanhimmat osat ja Kyykeri 5 eli nk. Kyykerin kartano.”⁶

Rakennus jäi lopullisesta rajauksesta ulos. Rakennus mainitaan kuitenkin Kyykerin aluekohdekortissa maakunnallisesti arvokkaana/merkittävänä rakennuksena (sairaalan vanhimmat osat). Voimassa olevan maakuntakaavan mukaisesti kulttuuriympäristön vaalimisen kannalta maakunnallisesti tärkeät alueet ovat Kummunkadun liikerakennukset, Kyykerin työväenasunnnot, Pitkälahti sekä Pohjoisahon alue⁷, ja valtakunnallisesti Outokummun vanha kaivosalue ja Keretin kaivostorni.⁸

Maakuntakaavassa maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö-rajauksessa mukana ovat Abessiinia, Hollola, Italia, kansakoulu, Kyykerin entinen yleinen sauna, Käärmetalo, Lähtevä, Muurajan kartano, Outokummun kaupungintalo, Outokummun Pyhän Hengen kirkko, Outokumpu-yhtiön entinen paloasema, Sänkivaara, Tuulensuu sekä Yläpihan alue.⁹

3 Piiparinen, alustus 2022.

4 Piiparinen, alustus 2022.

5 ELY-keskuksen lausunto 15.4.2020

6 Piiparinen, alustus 2022.

7 Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040 1. vaihe, Liite 3, 13.6.2022

8 Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040 Liite 1. Maakuntakaavamerkinnot teemoittain

9 Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040 1. vaihe, Liite 3, 13.6.2022

KOHDE KAUPUNKIKUVASSA

Outokummun keskusta-alue ja Kyykeri

Outokummun vanha sairaala sijaitsee Pohjois-Karjalassa Outokummun kaupungissa, Kyykerin kaupunginosassa. Rakennus on osa julkisten rakennusten jatkumoa, joka alkaa keskustan pääkadulta Kummunkadulta. Rakennus sijaitsee historiallisen Vanhan kaivoksen välittömässä läheisyydessä. Sairaalankatu haarautuu pääkadulta Kummunkadulta Outokummun kirkon ja vanhan kaivosalueen jälkeen.

Rakennus sijoittuu Kyykerin alueen itäpuolelle. Heti Sairaalankadun toisella puolella rakennusta vastapäätä lounaassa on Kyykerin urheilukenttä, ja luoteessa alkaa Kyykerin asuinalue. Rakennukselta itään päin lähdettäessä kuljetaan Trustedtinpuiston läpi, jonka takaa alkaa Mustikkakorven asuinalue.

Outokummun taajamakuvaan vaikuttaa vahvasti alueen topografia: taajaman itäosa on alavaa maata, mutta taajaman länsiosaa on maastoltaan vaihtelevaa.¹⁰ Alueella sijaitsee muun muassa kaupungin liikekeskusta, joka on pienen harjumuodostelman päällä. Jyrkimmät maastonvaihtelut ovat Vanhan kaivoksen alueella, myös Kyykerin asuinalueen yksi tunnusomainen piirre on hienoinen mäkisyys.¹¹

¹⁰ Piiparinen 2016, 116.

¹¹ Piiparinen 2016, 116.

4 Ilmakuva Outokummun keskustan alueelta. Kohderakennus on väritetty keltaisella. Ortokuva: Paikkatietoikkuna.

Suhteen kehittyminen

Nykyisen Outokummun kaupungin maantieteellinen alue syntyi 1930-luvun lopussa kuntaliitosten myötä, kun vuonna 1878 Liperistä omaksi kunnaksi irronneeseen Kuusjärveen liitettiin Kokonvaaran, Harmaasalon ja Sukkulansalon alueet sekä muutama kylä Kaavin Maarianvaarasta.¹²

Outokummun taajaman historia alkoi kehittyä pikkuhiljaa 1910-luvulta lähtien. Alueen suunnittelun aloittivat kaivosyhtiöt.¹³ 1910-luvun lopulla Oy Outokumpu Ab osti työväen asutusta varten Hovilan ja Pohjoisahon tilat.¹⁴ Alueita kaavoittamaan yhtiö kutsui maamme eturivin arkkitehdit Armas Lindgrenin ja Bertel Liljequistin.¹⁵ Outokummun kaivoksen siirtyessä suurtuotantovaiheeseen 1920-luvun lopulla, tarvitsi se lisää työntekijöitä ja heidän asuinpaikkojaan varten tontteja.¹⁶ Outokummun taajaman ensimmäisen asemakaavan laati viipurilainen Otto-livari Meurman. Kaava valmistui kahdessa vaiheessa vuosina 1927 ja 1928.¹⁷

¹² Piiparinen 2014, 22.

¹³ Piiparinen 2014, 22.

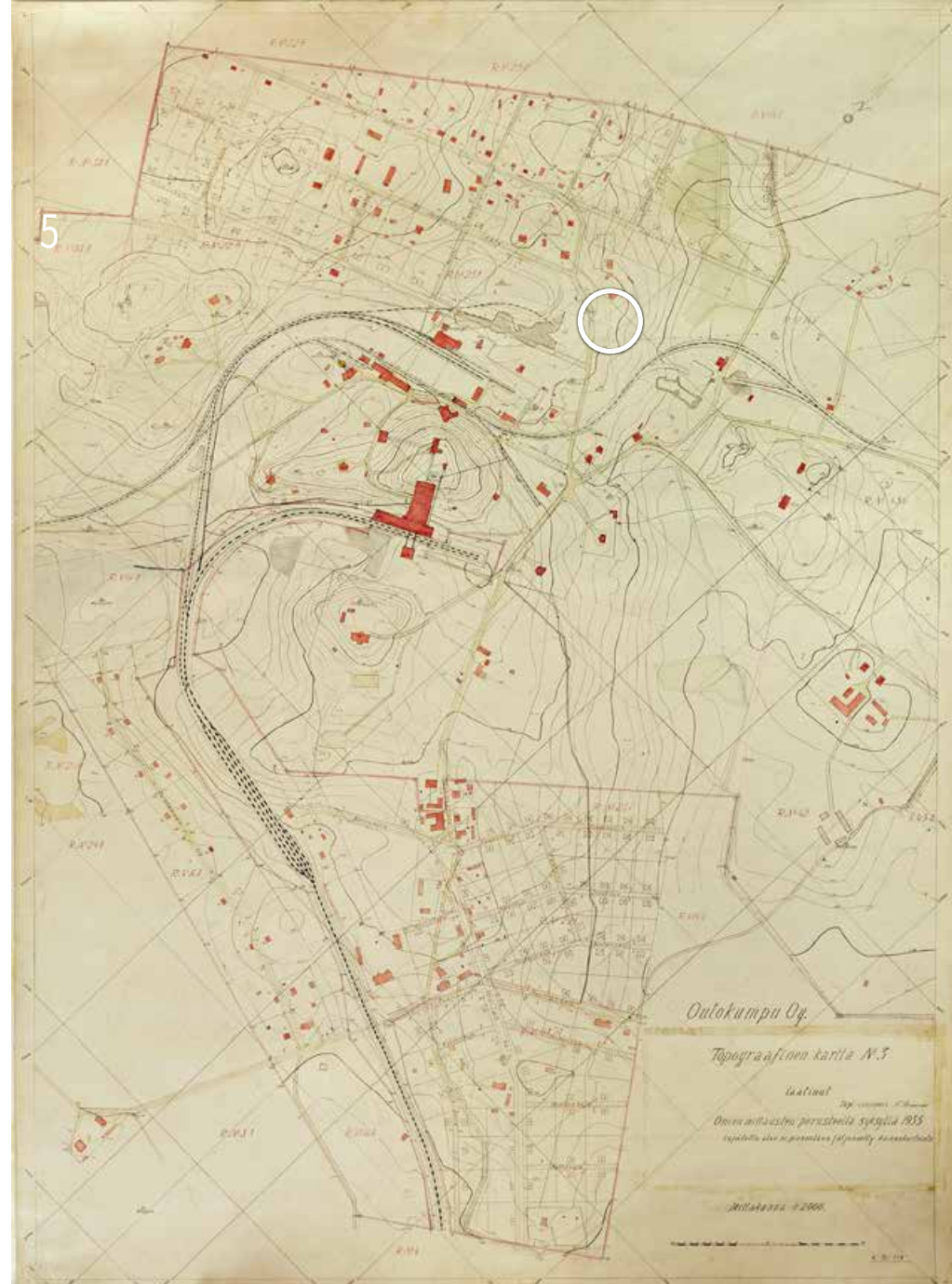
¹⁴ Piiparinen 2014, 22.

¹⁵ Piiparinen 2014, 22.

¹⁶ Piiparinen 2014, 22.

¹⁷ Piiparinen 2014, 22.

5 Outokumpu Oy:n syksyllä 1935 tehtyjen mittausten perusteella laadittu topografinen kartta. Vanhan sairaalan tuleva rakennuspaikka ympyröity. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

-

Outokummun taajama poikkeaa monista vastaavan-kokoisista muun muassa siinä, että sitä suunniteltiin ja rakennettiin voimakkaasti myös sota-aikana.²⁴ Wäinö Gustaf Palmqvist laati vuonna 1942 Outokummun taajaman asemakaavaehdotuksen.²⁵ Työssä pääpaino oli juuri Räsälänmäen kehittämisessä. Vaikka alue ei toteutunutkaan Palmqvistin suunnitelmien mukaan, voidaan siinä havaita joitakin viitteitä sodan jälkeen toteutettuun alueeseen.²⁶ Vuoden 1942 asemakaavassa Palmqvist hahmotteli hieman myös muita Outokummun alueita. Hän suunnitteli paikan luterilaiselle kirkolle ja sen läheisyyteen alueet julkisille rakennuksille. Tämäkin antoi pohjaa myöhemmille toteutuksille.²⁷ Räsälänmäkeä enemmän Palmqvist vaikutti Mustikkakorven suunnitteluun. Vuonna 1941 hän laati Mustikkakorpeen asemakaavan, jota noudatettiin melko pitkälle.²⁸ Asemakaavassa suunniteltiin muun muassa kahden perheen asuntojen sijainnit ja vedettiin alueen katulinjat. Luhtakadun suunniteltiin nivovan Kyykeriä ja Mustikkakorpea toisiinsa.²⁹

1950-luvulla Outokumpu Oy oli saanut omilla rakennus-suunnitelmillaan ja kaavoituskokeiluillaan järjestettyä

omat asuinalueensa. Tämän jälkeen kaavoitusvastuun otti kunta.³⁰

Maaseututaajamien, kuten Outokummun, kaavoitus alkoi yleistyä merkittävämmiin 1960-luvulta alkaen.³¹ Ajankohta oli maaseutumaisten kuntien suunnittelun kehittämisessä merkittävä taitekohta, sillä kunnissa olevien taajamien suunnittelumuodoksi säädettiin rakennuskaava ja vuonna 1969 rantojen suunnittelutarpeisiin rantakaava.³²

Outokummun taajama sai rakennuskaavan vuonna 1963. Sen laatijat suhtautuivat negatiivisesti historiallisten rakennusten säilyttämiseen, mitä tapahtui monessa muussakin suomalaisessa taajamassa.³³ Huolimatta rakennuskaavan kielteisyydestä suojelunäkemyksiä kohtaan, suurin osa kaavan laatimisen aikana olemassa olleista historiallisista kohteista on säilynyt tähän päivään saakka. Tämä johtuu ennen kaikkea vähäisemmästä rakentamisen paineesta kuin johon kaavassa varauduttiin.³⁴

Kun Kuusjärven kunta muuttui Outokummun kauppalaksi vuonna 1968, laki muutti kunnan kaavoitusta: rakennuskaavasta siirryttiin tarkempaan asemakaavoitukseen.³⁵

Vuonna 1969 hyväksyttiin koko kunnan kattava yleiskaava. Kaavan laati joensuulainen arkkitehti Esko Lehti.³⁶ 1970-luvun alkupuoliskolla kaavoitus alkoi siirtyä yhä enemmän kunnan omiin toimintoihin, ja vuonna 1974 Outokummun kauppala palkkasi kiinteistöinsinööriksi Antero Kniivilän. Samalla kunta sai ensimmäistä kertaa henkilön, jonka vastuualueella ja pääasiallisena työnkuvana oli kaavoitus.³⁷ 1974 valmistui Outokummun keskustan osayleiskaava ja vuonna 1987 Kniivilän johdolla valmistui keskustan maankäyttösuunnitelma.³⁸

Outokummun teollisuus oli aina 1960-luvun loppuun saakka lähes täysin Outokumpu Oy:n varassa.³⁹ Kun Outokumpu sai seuraavilla vuosikymmenillä uutta teollisuutta kaivosteollisuuden rinnalle, sijoitettiin uusia tuotantolaitoksia taajaman laitamille rauta- ja maanteiden varsille.⁴⁰

Outokummun taajaman uusien suurempien asuinalueiden suunnittelu pysähtyi 1970-luvun lopulla, kun Vuonoksen nikkelintuotanto lopetettiin ja Outokummun kaivosta alettiin valmistella alasajoa varten.⁴¹ Työpaikkojen ja väestön vähentyessä uusien asuinalueiden suunnittelulle ei ollut enää tarvetta.⁴²

24 Piiparinen 2014, 24.

25 Piiparinen 2014, 24.

26 Piiparinen 2014, 24.

27 Piiparinen 2014, 24-25.

28 Piiparinen 2014, 26.

29 Piiparinen 2014, 26.

30 Piiparinen 2014, 27.

31 Piiparinen 2014, 27.

32 Piiparinen 2014, 27.

33 Piiparinen 2014, 22.

34 Piiparinen 2014, 22.

35 Piiparinen 2014, 27.

36 Piiparinen 2014, 28.

37 Piiparinen 2014, 28-29.

38 Piiparinen 2014, 29.

39 Piiparinen 2014, 30.

40 Piiparinen 2014, 30.

41 Piiparinen 2014, 30.

42 Piiparinen 2014, 30.

RAKENNUSHISTORIA

SAATSI ARKKITEHDIT
OUTOKUMMUN VANHA SAIRAALA | RAKENNUSHISTORIASELVITYS | 1.9.2023

7 Viistoilmakuva 1940-luvulta Outokummun kaivosalueesta. Vanha sairaala pilkottaa kuvassa yläviistossa vasemmalla, Sairaalankadun varressa puiden takana. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

RAKENTAMISEN LÄHTÖKOHTIA

Yhteiskunta

Ennen toista maailmansotaa Suomi oli vielä maatalousvaltainen maa, koneistumisen aste oli edelleen alhainen ja työvoima liikkui vuodenaikojen mukaan eri työtehtävissä.⁴³ Melko heikosti kannattavaa maataloutta tukivat metsähakkuut, uitot, kuljetukset ja rakennustyöt.⁴⁴

1930-luvun alussa oli maataloustuotteiden tarjonta suurempaa kuin kysyntä, joten hinnat laskivat.⁴⁵ Lama vaikutti myös sahatukkien ja paperipuun hintoihin, minkä seurauksena metsätöistä saadut palkat pienenevät.⁴⁶ 1930-luvun loppua kohden taloudellinen tilanne parani, ja toista maailmansotaa edeltäneet vuodet olivat Suomelle kokonaisuudessaan menestyksellisiä.⁴⁷ Taloudellinen kehitys katkesi kuitenkin 1939, kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen.⁴⁸

Koko 1940-luvun ajan oli korjattava vaurioita, joita sota sai aikaan niin Suomessa kuin useammassa muussakin Euroopan maassa.⁴⁹ Pariisin rauhansopimus oli Suomelle erittäin raskas, ja sotakorvausten määrät olivat suuret suhteessa väestön määrään.⁵⁰ Sodasta aiheutunut ma-

terialipula haittasi elämää niin maalla kuin kaupungissa. Naisten yhteiskunnallinen asema muuttui, sillä he joutuivat hoitamaan kotirintamalla myös miesten työt, ja naisia koulutettiin sodan aikana muun muassa rakennustöihin. 1940-luvulla suuri määrä naisia siirtyi lopullisesti ansiotyöhön.⁵¹ Sotakorvaukset vauhdittivat taloudellista kehitystä. Suurin osa niistä maksettiin metalliteollisuuden tuotteina, mistä syystä tälle teollisuuden haaralle suunnattiin eniten pääomaa, ja se kehittyi nopeasti: vuonna 1949 Suomella oli Pohjoismaiden uu-

8 Kohderakennus kuvattuna Outokummun sanomien vuoden 1939 ensimmäiseen numeroon heti valmistumisen jälkeen. Rakennuksen takana pilkottaa sairaalan silloinen asuntola, joka on myöhemmin purettu laajennusten tieltä. Kuva: Outokummun sanomat/ Outokummun kaivosmuseo.

43 Standertskjöld 2008, 14.

44 Standertskjöld 2008, 14.

45 Standertskjöld 2008, 14.

46 Standertskjöld 2008, 14.

47 Standertskjöld 2008, 14.

48 Standertskjöld 2008, 14.

49 Standertskjöld 2008, 62.

50 Standertskjöld 2008, 62.

51 Standertskjöld 2008, 62.

denaikaisimmat telakat sekä konepaja- ja valimoteollisuus.⁵²

Suomi muuttui 1950-luvun kuluessa maatalousvaltaisesta maasta moderniksi teollisuusvaltioksi.⁵³ 1940-luvun loppu ja 1950-luvun alku olivat siirtymä- ja murrosvaihetta: välitila menneen ja tulevan, maaseudun ja kaupungin välillä.⁵⁴ Heinä-elokuussa 1952 Helsingissä pidettiin kesäolympialaiset ja syyskuussa samana vuonna maksettiin sotakorvausten viimeinen erä.⁵⁵

Ajan suunnitteluihanteet

Jugend alkoi etääntyä 1900-luvulla alkuvuosiensa rehevyydestä kohti niukempaa ilmaisu.⁵⁶ Ensimmäinen maailmansota pulakausineen muodosti ratkaisevan käännekohtan, jonka jälkeen niukasti koristeltu, säännöllinen klassismi tuli valtaan.⁵⁷ Kertaustyylien kipsikoristelu ei palannut; sileä tai kauttaaltaan eläväksi käsitelty yhtenäinen rappauspinta sekä tumma puhtaaksimuurattu tiili saivat vain harkittuja klassisia yksityiskohtia koristeikseen.⁵⁸

Funktionalismi ja jälkifunktionalismi vallitsivat 1930–1960 lukujen aikana. Funktionalismi halusi radikaalisti

9 Vanhan sairaalan henkilökuntaa. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

hylätä kaiken historismin ja luoda rakennuksista toimivuudessaan ja yksinkertaisuudessaan koneiden verroisia.⁵⁹ Funktionalismin edustajat eivät keskittyneet pelkästään arkkitehtuurin ja muotoilun uudistamiseen, vaan he ottivat kantaa myös yhteiskunnallisiin kysymyksiin, työväestön ja vähävaraisten puolesta.⁶⁰

Funktionalismissa valkoiseksi maalattu betoni, teräs ja suuret lasipinnat olivat arkkitehtuurin uusia keinoja; kubistinen, vapaa ja epäsymmetrinen muotoilu olivat sen uutta kieltä.⁶¹ Tasakatot, sileät seinäpinnat ja nauhaikkunat sekä lasiseinät edustivat tyypillisintä funktionalismia.⁶²

Toinen maailmansota ja pula-aika edellyttivät vaatimattomuutta ja koristelematonta eleettömyyttä myös rakentamisessa.⁶³ Karujen olojen helpottuessa 1950-luvulla funktionalismi muuttui hieman lämpimämmäksi, ja monet alkuperäisistä tyyliperiaatteista pääsivät vasta tällöin toden teolla yleiseen käytäntöön rakennustekniikan tarjotessa uusia mahdollisuuksia niiden toteuttamiseen.⁶⁴

10 Sisäkuva Outokummun vanhan sairaalan potilashuoneesta. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

59 Kaila–Pietarila–Tomminen 1987, 14.

60 Standertskjöld 2008, 20.

61 Kaila–Pietarila–Tomminen 1987, 14.

62 Kaila–Pietarila–Tomminen 1987, 14.

63 Kaila–Pietarila–Tomminen 1987, 15.

64 Kaila–Pietarila–Tomminen 1987, 15.

RAKENNUTTAMINEN

Uuden sairaalan tarve

Outokummun kaivoksen ensimmäinen sairaala oli arkkitehti Uno Ullbergin suunnittelema puurakenteinen sairaalarakennus, kutsumanimeltään Kalmisto.⁶⁵ Se valmistui vuonna 1913. Ensin Kalmisto oli vain kaivosyhtiön työntekijöiden käytössä, mutta vuonna 1921 sairastupa tuli myös muiden alueella asuvien käyttöön kunnan ja kaivosyhtiön sovittua yhteisestä lääkäristä.⁶⁶ Uuden sairaalan rakennuttamisen tarve nousi ajankohtaiseksi, kun sairaalaan tarvittiin uutta laitteistoa ja yhtiön työntekijämäärä kasvoi. Asiasta kirjoitettiin Outokummun sanomien ensimmäisessä numerossa helmikuussa vuonna 1939 seuraavasti:

*"Outokummun vanha sairaala, joka on täyttänyt tehtävänsä vuodesta 1913 alkaen, on ajan mukana ja yhtiön työläismäärän lisääntyessä vähitellen käynyt aivan liian pieneksi sekä muutenkin vanhentuneeksi. Sekä tilan että laitteiden puutteellisuus haittasivat paljon sairaanhoitoa. Kun sitten tuli välttämättömäksi hankkia röntgenkone, jolle sairaalassa ei ollut paikkaa, astui sairaalan uusiminen kiireellisesti päiväjärjestykseen."*⁶⁷

Outokummussa harkittiin ensin Ullbergin suunnitteleman sairaalarakennuksen laajentamista lisäämällä siihen tarvittavat tilat röntgenlaitetta, muutamia sairaspaikkoja sekä välttämättömiä henkilökunnan huoneita

65 Piiparinen 2014, 54.

66 Piiparinen 2014, 54.

67 Outokummun sanomat 1/1939

11 Kohderakennuksen kaakko- ja lounaisjulkisivut kuvattuna Sairaalkadun suunnasta alkuperäisessä asussaan. Lounaisjulkisivun markiisit ovat ylhäällä. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

varten. Laajennusta varten ehdittiin laatia jo piirustuksetkin. Laajennusratkaisu ei kuitenkaan olisi ollut täysin tyydyttävä, joten yhtiön johtokunta päätti rakennuttaa kokonaan uuden sairaalan.⁶⁸

Uuden sairaalan valmistumisen jälkeen vanha sairastusparakennus muutettiin asuintaloksi.⁶⁹ Uuden sairaalan suunnittelu tilattiin arkkitehti W.G. Palmqvistilta, joka oli laatinut muidenkin yhtiön uudisrakennusten piirustukset. Sairaalan paikaksi valittiin kunnas Kyykerinkadun varrelta, vanhan "Nollakyykerin" viereltä.⁷⁰ Kyykerinimisten rakennusten sarja ulottui 1910-luvulla nollasta viiteen, ja Kyykeri 0 sijaitsi nykyisen terveystakeskuksen luoteispuolella.⁷¹ Tässä kaksikerroksisessa puurakennuksessa oli pieniä asuntoja, joissa asui muun muassa sairaalan henkilökuntaa.⁷²

Uuden sairaalan valitusta rakennuspaikasta ajateltiin muodostuvan Outokummun teollisuusyhdyskunnan terveydenhuollon "kortteli" – naapureiksi sijoittuivat kokoushuoneisto saunoineen ja pesuloinneen, urheilukenttä sekä lastenhoidon neuvola; *"kaikki siis hengen ja ruumiin terveyttä edistäviä laitoksia."*⁷³ Outokumpu Oy:n sairaala muutettiin sairaalalain mukaisesti kunnalliseksi paikallissairaalaksi vuonna 1964⁷⁴ ja sairaala siirtyi Ou-

68 Outokummun sanomat 1/1939

69 Pennanen 1997, 38.

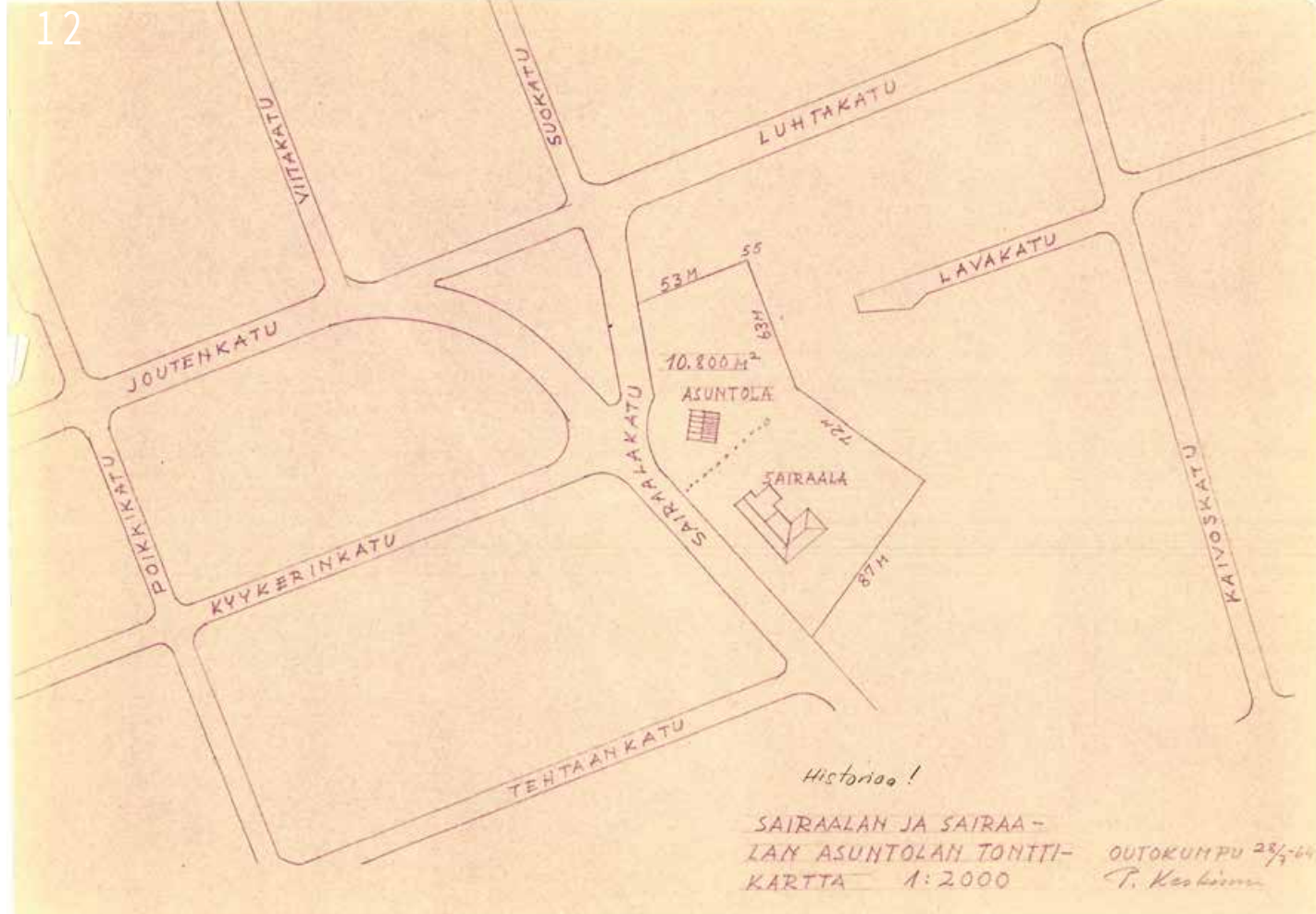
70 Outokummun sanomat 1/1939

71 Piiparinen 2014, 126.

72 Piiparinen 2014, 126.

73 Outokummun sanomat 1/1939

74 Piiparinen 2014, 99.

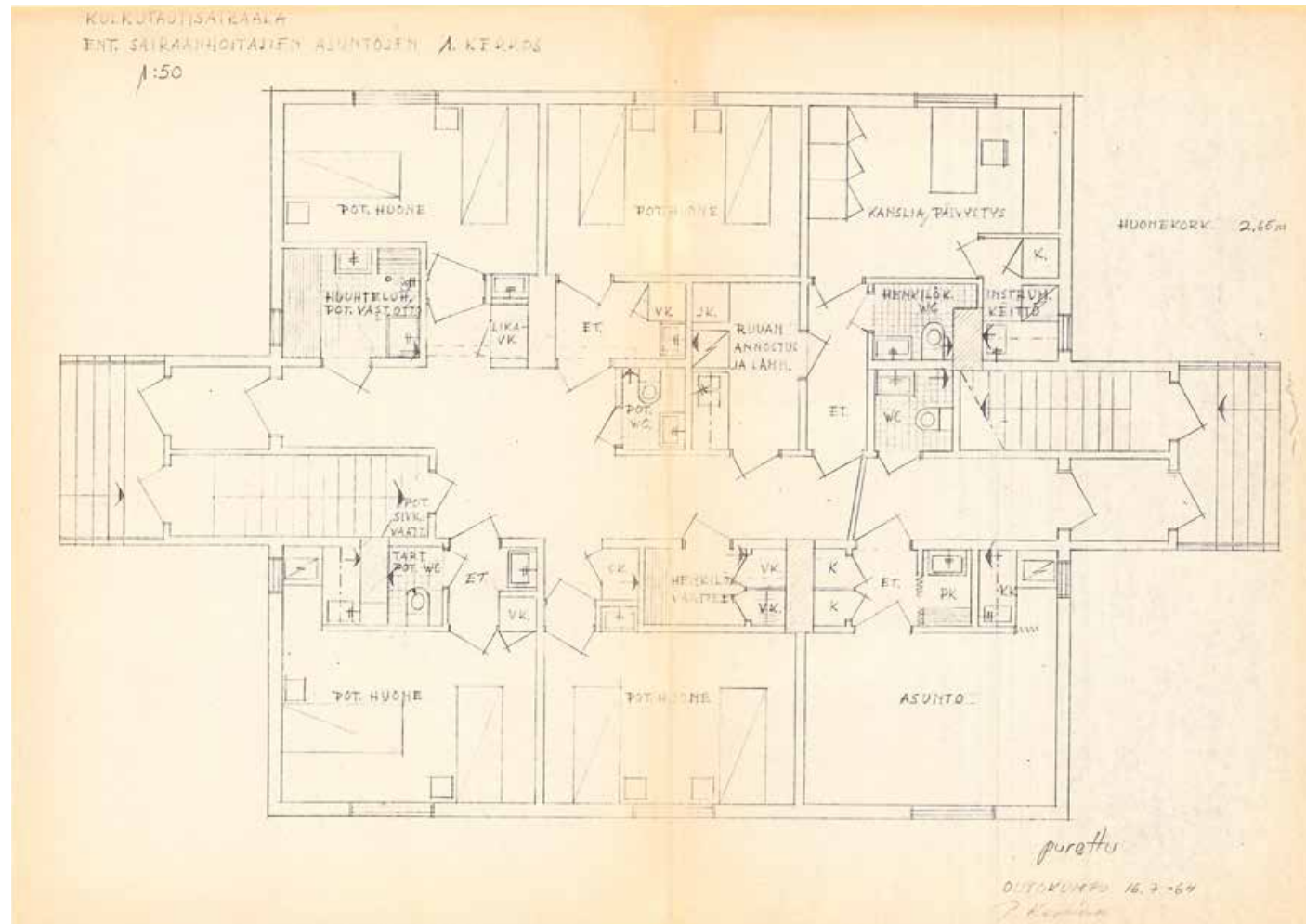

tokummun kaivokselta kunnan hallintaan.⁷⁵ Samana vuonna toteutettiin myös tilat kulkutautipotilaille paikallissairaalan yhteyteen Kyykeri 0:n rakennukseen. Kyykeri 0 purettiin myöhemmin laajennusten tieltä.⁷⁶

75 Piiparinen 2014, 65.

76 Kuusjärven-Outokummun terveydenhuollon historia, toimiva terveystakeskus-projekti, Outokumpu 1991

12 Vanhan sairaalan ja sairaalan asuntolan tonttikartta, päivättyä 28.7.1964, P. Keskinen. Kuva: Outokummun kaivostamuseo.

13 Kulkutautisairaalan pohjapiirros. Piirroksessa on esitetty muutos asuntolaan eli Kyykeri 0:n 1. kerrokseen. Rakennus purettiin myöhemmin sairaalan laajennusten tieltä. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

Suunnittelija

Wäinö Gustaf Palmqvist valmistui ylioppilaaksi Jyväskylän lyseosta vuonna 1900 ja vuonna 1905 arkkitehdiksi Suomen Polyteknillisestä opistosta.⁷⁷ Opiskeluaikoina hän työskenteli Gustaf Nyströmin toimistossa piirustus-apulaisena ja valmistuttuaan Armas Lindgrenin ja Lars Sonckin toimistoissa.⁷⁸ Palmqvist toimi myös tyyliopin ja sommittelupiirustuksen opettajana Taideteollisuuskeskuskoulussa 1908–1911.⁷⁹

Palmqvist oli arkkitehdin toimen lisäksi erityisen aktiivinen taiteen kentällä: hän oli mukana mm. Suomen Taideakatemian hallituksessa, Taidehallin säätiön hallituksessa ja Taideyhdistyksessä.⁸⁰ Myöhemmin luottamustehtävät laajenivat Helsingin kaupunginhallintoon.⁸¹ Arkkitehtuurikilpailuissa saadut palkinnot vakiinnuttivat varhain Palmqvistin maineen monipuolisena suunnittelijana.⁸²

1920-luvun aikana Palmqvist piirsi omassa toimistossaan Helsinkiin asuinkerrostaloja, joita syntyi kymmenisen kappaletta. 1930-luvun aikana asuinkerrostaloja syntyi vielä kolme kappaletta. Valtaosa taloista valmistui Töölöön, muut kantakaupunkiin, kuten Eiraan, Kruununhakaan ja Ullanlinnaan.⁸³ Eräs tunnetuimmista

Palmqvistin Helsinkiin suunnittelemissa rakennuksista on Kaapelitehdas. Vuoden 1919 alussa Finska Kabel-fabriken Aktiebolag – Suomen Kaapelitehdas Osakeyhtiön hallitus päätti julistaa kutsukilpailun arkkitehdeille kuusikerroksisen tehdasrakennuksen suunnittelemiseksi.⁸⁴ Palkintolautakunta antoi ensimmäisen palkinnon arkkitehti Valter Jungille, mutta rakennus toteutettiin Palmqvistin piirustusten mukaan. Palmqvist allekirjoitti vuonna 1919 ensimmäiset Kaapelitaloa koskevat piirustukset.⁸⁵

Koko arkkitehtikunnasta W.G. Palmqvist oli epäilemättä tuotteliain teollisuusrakennusten ja teollisuusyhdyskuntien suunnittelija itsenäisyyden ensi vuosista aina 1940-luvun lopulle saakka.⁸⁶

Serlachiuksen Mäntässä Palmqvist jatkoi arkkitehti Valter Thomén aloittamaa työtä. Thomé oli suunnitellut klassistisen Mäntän klubin, jonka rakentaminen oli alkanut jo 1917, mutta joka saatiin sisällissodan vuoksi päätökseen vasta 1920 W.G. Palmqvistin johdolla.⁸⁷ Mäntän klubista muodostui malli monelle myöhemmälle puunjalostusteollisuuden kerhotalolle. Palmqvist, samoin kuin Oiva Kallio, olivat jo 1910-luvulla piirtäneet alueelle tyyppillisiä taitekattoisia virkailijataloja. Palmqvist suunnitteli myös 1918 valmistuneen spriitehtaan ja jatkoi työtään Mäntässä vielä pitkään 1920- ja 1930-luvuilla.⁸⁸ Häneen

84 Björkman 2019, 92.

85 Björkman 2019, 92.

86 Putkonen 2018, 240.

87 Putkonen 2018, 234.

88 Putkonen 2018, 234.

14 Arkkitehti Wäinö Gustaf Palmqvist. Kuva: Historian kuvakokoelma, Museovirasto.

77 Nikula 1997, 513.

78 Nikula 1997, 513.

79 Nikula 1997, 513.

80 Björkman 2019, 18.

81 Nikula 1997, 513.

82 Nikula 1997, 513.

83 Björkman 2019, 107.

luottivat Serlachiuksen lisäksi erityisesti konservatiiviset patruunat Rudolf Walden ja Kaukaan Jacob von Julin vanhempi.⁸⁹ Walden loi yhtenäistä klassismin henkeen viritettyä ympäristöä Valkeakoskella, Jämsänkoskella, Myllykoskella ja Simpeleellä.

Suomen Kaapelitehdas Oy:n ja Outokumpu Oy:n lisäksi myös Kemi Oy, Jakobstads Cellulosa Ab, Johan Parviainen Oy, Joutsenon Pulp Oy, Suomen Gummitehdas, Tako Oy, Vaasan Höyrymly ja Äänekoski Oy käyttivät arkkitehtisuunnitteluun Palmqvistin toimistoa.⁹⁰

89 Putkonen 2018, 240.

90 Putkonen 2018, 240-241.

15 Suomen Kaapelitehdas Tallberginkadulla Helsingin Ruoholahdessa on yksi arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnittelemista rakennuksista tunnetuimpia. Kuva: Constantin Grünberg, 1967. Helsingin kaupunginmuseo.

16 Vuonna 1935 valmistunut Jämsänkosken kirkko. Kuva: Pekka Kyytinen, 1967. Kansatieteen kuvakokoelma ja Pekka Kyytisen kokoelma, Museovirasto.

17 Vuonna 1936 valmistunut Myllykosken kirkko Kouvolas-
sa. Kuva: Pekka Kyytinen, 1953. Kansatieteen kuvakokoelma ja Pekka Kyytisen kokoelma, Museovirasto.

18 Nykyinen Mannerheimintie 18, ennen Läntinen Heikinkatu 22 Helsingissä, kuvattuna 1927. Kuva: JOKA Journalistinen kuva-arkisto, Hufvudstadsbladet, Museovirasto.

19 Sairaala Mehiläinen, Runeberginkatu 47 - Pohjoinen Hesperiankatu 17 kuvattuna 1930-luvulla. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Outokummussa kaivosalueen tuntumaan Palmqvist suunnitteli muun muassa Yläsaunan (1937), Sairaalan (1937-1939), Paloaseman (1937) ja Outokumpu Oy:n toimitusjohtaja Eero Mäkisen perheasunnoksi Sänkivaaran (1939).⁹¹ Lisäksi Palmqvist piirsi 1930-luvulla asuintaloja sekä työväestölle että virkailijakunnalle.⁹² Edelliseen ryhmään kuuluu useiden kymmenien kahden perheen työläisasuntojen suunnittelu ja johtavassa asemassa oleville Palmqvist suunnitteli taloja ennen kaikkea Rävionmäen alueelle.⁹³ Rakennussuunnitelmien lisäksi hän laati Outokumpu Oy:lle asunalueiden kaavoja ja yleissuunnitelmia vuosina 1939–1942.⁹⁴

W.G. Palmqvist suunnitteli teollisuuden kerhotaloja Jämsänkosken Ilveslinnan lisäksi myös Nokian Suomen Gummitahtaalte sekä Myllykoskelle, jonne rakennettiin virkailijaklubi Kerhola sekä yhdyskunnan seura- ja juhlatalo vuosina 1926–38. Palmqvistin klassistiset seurantalot rakennettiin myös Savioon, Outokumpuun, Imatralle, Simpeleelle ja Lauritsalaan.⁹⁵

Palmqvistin 70-vuotispäivänä Uusi Suomi kirjoitti monimielisesti: *"Aikana, jolloin arkkitehti nopeiden ja jyrkkien suunnanvaihdojen keskellä helposti joutuu 'pois muodista', arkkitehti Palmqvist on juuri konservatiivisuutensa samoin kuin helppotajuisen tyylinsä ansiosta pysynyt laa-*

*jojen tilaajapiirien jatkuvassa suosiossa. Hänen tuotantonsa onkin ehkä laajempi kuin ehkä kenenkään muun."*⁹⁶

Rakennuttaja

Outokumpu Oy:n rakennuttaman uuden sairaalan urakoitsijana toimi Hasari & Tshokkinen.⁹⁷ Rakennustyöt aloitettiin toukokuussa 1938 ja kuluvin vuoden tammi-kuun lopulla rakennustyöt olivat tehty.⁹⁸ Outokummun sanomien helmikuun 1939 julkaisun mukaisesti tammi-helmikuun taitteessa samana vuonna viimeisteltiin vielä sisätiloja ja muutto uuteen sairaalaan oli lähellä: *"Tätä kirjoitettaessa tehdään sisustus- ja kalustustöitä, joten sairaalan toiminta uudessa rakennuksessa pääsee piakkoin alkamaan."*⁹⁹

Rakennuksen käyttäjä

Sairaalaan otettiin potilaita hoidettavaksi yhtiön lääkärin määräyksestä. Hoitopaikat oli varattu ensisijaisesti yhtiön palveluksessa oleville tai heidän perheenjäsenilleen. Jos tilaa oli, muitakin kuin yhtiön työntekijöitä otettiin potilaiksi. Ulkopuolisilla tuli kuitenkin olla sairaalaan tullessaan hyväksyttävä maksusitoumus tai heidän tuli maksaa etukäteen viikon sairaalamaksut. Yhtiön palve-

luksessa olevien sairaalamaksut perittiin huoltokonttorin kautta.¹⁰⁰

Linjattiin, että uudella röntgenosastolla tulotaisiin tarkastelemaan sairaalan käyttöön otosta lähtien jokainen kaivos- tai muuhun kivipölytyöhön tuleva heti työhön otettaessa. Lisäksi kaikista kaivostyötä tekevistä tulotaisiin ottamaan röntgenkuva vuosittain. Sillä tavoin pyrittiin siihen, että kivipölytaudin syntyminen voitaisiin ehkäistä tai saada ainakin hyvin harvinaiseksi. Outokummun sanomissa kirjoitettiin ennaltaehkäisystä seuraavasti:

"Jos tarkastuksissa havaitaan, että jonkun miehen keuhkot eivät kestä kaivostyötä, niin poistetaan hänet kaivoksesta jo ennen kuin keuhkoihin on tullut pysyviä vikoja. Samalla voidaan myös entistä suuremmalla varmuudella estää kaivostyöhön pääsemästä sellaisia, joilla on tuberkuloosia tai muuta vikaa keuhkoissa, jollaisille kaivostyö ei lainkaan sovellu ja jotka saattavat tartunnan vuoksi olla vaarana työtovereilleen."

Sairaala määräsi vierailuajat ja ohjeet potilasvierailuja varten: vierailut ainoastaan tarpeen vaatiessa ja rajatulla henkilömäärällä.¹⁰¹ Outokumpulaisia ohjeistettiin myös uuden sairaalan puhtaanapitoon liittyen: *"Jotta uusi siisti sairaala myös pysyisi siistinä, ei sairaalan puolelle ja potilashuoneisiin sallita käyntejä työvaatteissa"*.¹⁰²

91 Piiparinen 2014, 35.

92 Piiparinen 2014, 35.

93 Piiparinen 2014, 35.

94 Piiparinen 2014, 35.

95 Putkonen 2018, 236.

96 Nikula 1997, 513.

97 Outokummun sanomat 1/1939

98 Outokummun sanomat 1/1939

99 Outokummun sanomat 1/1939

100 Outokummun sanomat 1/1939

101 Outokummun sanomat 1/1939

102 Outokummun sanomat 1/1939

VALTAKUNNALLINEN KONTEKSTI

Teollisuusyhdyskuntien sairaanhoidosta

Selvitystä tehdessä pyydettiin Museoviraston näkemystä valtakunnallisen kontekstin tarkasteluun. Moni tehdasyhtiö, jonka työntekijät eivät saaneet esimerkiksi kaupunginsairaalan palveluja, järjesti sairaan- ja terveydenhoitonsa itse. Outokummun lisäksi muita sairaanhoitoa järjestäneitä tehdasyhtiöitä ovat olleet muun muassa Kymiyhtiö, Kemi-yhtiö, G.A.Serlachius-yhtiö, Yhtyneet paperitehtaat/Valkeakoski, Forssan puuvillatehdas, Fiskarsin ruukki, Sourun ruukki ja A. Ahlström Oy:n teollisuusyhdyskunta. Fiskarsin ruukin sairaala, Sourun ruukki, Forssan puuvillatehtaan sairaala, G.A. Serlachius-yhtiön sairaala ja Kymiyhtiön lääkäri ja sairastupa ovat edellä mainituista vanhimmat sairaalat. Fiskarsin ruukin sairaalarakennukseen on tehty asuntoja, ja Sourun ruukin, Forssan puuvillatehtaan sekä G.A. Serlachiuksen sairaalarakennukset on purettu.

Ensimmäinen ruukinlääkäri palkattiin Fiskarsiin jo vuonna 1860, paljon ennen kuin monet muut suuremmat yhteisöt saivat oman lääkärin. Jo ennen tätä oli ruukissa voinut saada satunnaista terveydenhoitoa. Fiskarsin sairaala avattiin vuonna 1892. 1920-luvulla sairaspaiikat lisääntyivät, ja kunnostuksen jälkeen 1950-luvun alussa sairaalassa voitiin pitää 20 potilasta ja paikalla oli neljä sairaanhoitajaa. Tilaa oli myös neuvolalle sekä sairaalan omalle leikkaussalille. Sairaala suljettiin vuonna 1958. Nykyään rakennuksessa on asuntoja.¹⁰³

103 <https://fiskarsmuseum.fi/tutki-opi/digimuseo/fiskarsin-ruukki-1649-2014/terveydenhoitoa-fiskarsissa/>

Toinen esimerkki rautaruukkien sairaaloista on Sourun ruukin sairaala Savossa. Sourun ruukin toiminnan käynnistivät 1868 venäläiset aatelismiehet Semjannikov ja Poletika. Höyryvoimalla käynyt ruukki tuotti takkirautea Pietarin Nevan konepajalle, jossa valmistettiin sotalaivoja ja vetureita. Parhaimmillaan 1896 Sourun ruukilla oli 200 työntekijää ja tehdas lähiympäristöineen muodosti tiiviin yhdyskunnan asuntoineen ja palvelevine rakennuksineen (kuten koulu, sairaala ja kirjasto). Sourun tehdas purettiin lähes kokonaan 1941, mutta maastossa ovat yhä rakennusten ja rakennelmien paikat.¹⁰⁴

Forssan puuvillatehdas sai oman sairaalan ja lääkärin 1860-luvulla. Sairaalan rakennus pystytettiin Yhtiönpuiston kulmalle, josta se siirrettiin edelleen Kartanonkadun varteen 1870-luvun alussa. Sairaala, loppuvaiheissaan synnytyslaitos, toimi tässä aina 1930-luvulle asti. Tehdas kustansi reseptilääkkeet ja lääkärin hoidon.¹⁰⁵ Sairaalan rakennus purettiin 1970-luvulla uudisrakentamisen tieltä.¹⁰⁶

G.A. Serlachiuksen Rantalaksi kutsuttu sairaalarakennus valmistui n. 1883. Yhtiö piti rakennuksessa pientä 12-paikkaista sairaalaa, jossa hoidettiin vuosittain 200–300 potilasta. Suurin osa näistä oli ensiapupotilaita tehtaalta, jotka tarvitsivat hoitoa työtapaturmien

104 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2031

105 <https://historia.forssa.fi/historia/vuosisadat/1800-luku/1860/>

106 Sähköpostihaastattelu, Huttunen 2023.

20 Kuvaviite Keski-Suomen museon laajasta kohderaportista, Jämsän täydennysinventointi 2009, Maakuntakaavan tarkistus, Jämsä, sivu 1. Kuvassa on W.G. Palmqvistin Jämsänkosken vanha sairaala. Rakennus on valtakunnallisessa kontekstissa tarkasteltuna keskeinen Outokummun vanhan sairaalan kannalta: rakennusten käyttöhistoriassa ja julkisivuarkkitehtuurissa on yhtymäkohtia.

21 Karihaaran sairaala. Kemi Oy:n vuonna 1908 rakennettu yhtiön sairaala, joka toimi myös Kemin kaupungin ensimmäisenä sairaalana. Kuvattu 1930-luvulla. Kuva: Kemin historiallinen museo, Valokuva-arkisto.

vuoksi.¹⁰⁷ Sairaaloiminta loppui Mäntän kuntainliiton sairaalan valmistuessa 1953.¹⁰⁸ Rantalassa toimi kuitenkin yhtiön työterveyshuolto aina 1980-luvulle saakka, jonka jälkeen sinne sijoitettiin mm. yhtiön työpukuvasto. Rakennus purettiin vuonna 1990.¹⁰⁹

Kymin tehtaiden työterveyshuollolla on myös pitkät perinteet: kun Kymmene Ab:n ja Kuusankoski Ab:n tehtaat 150 vuotta sitten perustettiin Kymijoen rannalle, lähimmät lääkärit olivat Haminassa ja Lappeenrannassa.¹¹⁰ Kymin tehdasseudun sairaanhoito päätettiin järjestää yhtiöiden omin voimin ja ensimmäinen lääkäri otettiin palvelukseen vuonna 1880.¹¹¹ Ensimmäinen rakennus, jossa tehtaanlääkäri toimi, oli Kymin asema, sittemmin nimeltään Korian asema. Vuoden 1882 alussa Kymin asemalle avattiin sairastupa, Kymmene brukslasaretti.¹¹² Korian vanha asemarakennus jäi pois käytöstä vuonna 1994 ja purettiin seuraavana vuonna alikulkutyömaan tieltä.¹¹³

107 <https://www.serlachius.fi/vn/pienoismallit/1901fi/index.html>

108 <https://www.serlachius.fi/vn/pienoismallit/1942fi/index.html>

109 <https://www.serlachius.fi/vn/pienoismallit/1986fi/index.html>

110 <https://www.upmpulp.com/fi/upmkymi150/artikkelit/tyoterveyshuoltoa-vuodesta-1880/>

111 <https://www.upmpulp.com/fi/upmkymi150/artikkelit/tyoterveyshuoltoa-vuodesta-1880/>

112 <https://www.upmpulp.com/fi/upmkymi150/artikkelit/tyoterveyshuoltoa-vuodesta-1880/>

113 Sähköpostihaastattelu, Rautatiemuseo 2023.

Entisen Kemiyhtiön rakennuttamat rakennukset komistavat Kemin katukuvaa edelleen. Kemin Karihaarassa sijaitsee muiden Kemiyhtiön rakennusten rinnalla myös vuonna 1908 rakennettu yhtiön sairaala, joka toimi myös Kemin kaupungin ensimmäisenä sairaalana.¹¹⁴

Yhtyneet paperitehtaat Oy Valkeakoskella (entinen Osakeyhtiö Walkiakoski Aktiebolag) edisti yhtiön työntekijöiden sairaanhoitoa eriyttämällä työväestön sairaus- ja hautausapukassan tehtaan yhteydestä vuoden 1925 alussa.¹¹⁵ Kassaa ylläpidettiin työntekijöiltä saatujen maksujen avulla. Tehdas tuki kuitenkin kassaa avustuksin useissa yhteisissä hankkeissa. Yhtiö suhtautui myönteisesti kassan tehtävään työntekijöiden terveyden hoitamisessa, ja tämän vuoksi yhtiö antoi sairaalalle ilmaisen tontin ja myi sairaalan kaluston edullisesti sairauskassalle. Erilaisten vaiheiden jälkeen Valkeakoskelle rakennettiin sairaalaa 1949–1952. Paikalliset teollisuuslaitokset, tehtaan sairaskassa ja lähialueen kunnat toimivat osakkaina sairaalan rakentamisessa. Näin yhtiö palasi sairaalan omistajaksi. Yhtiö luopui sairaalan osakkuudesta vasta 1960-luvun lopulla ja myi osakkeet nimelliseen hintaan kaupungille.¹¹⁶

Noormarkussa sijaitsee A. Ahlströmin vanha Eva Ahlströmin sairaala vuodelta 1912. Se on tänä päivänä käytössä Noormarkun terveysasemana.¹¹⁷

114 Yle 7.12.2012.

115 Raikio 2012, 131–133.

116 Raikio 2012, 131–133.

117 Sähköpostihaastattelu, Rajala 2023.

Varkaudessa sijaitsee kaksi vanhaa teollisuusyhteisön sairaalaa: piirilääkärin vastaanotto vuodelta 1859, jonka rakennutti Paul Wahl&Co¹¹⁸ sekä A. Ahlström Oy:n teollisuusyhdyskunnan vuonna 1936 valmistunut sairaala. Rakennus on Ragnar Wessmanin suunnittelema. Tuohon aikaan Varkaus oli vielä luonteeltaan A. Ahlström Oy:n teollisuusyhdyskunta.¹¹⁹ Molemmat rakennukset ovat suojeltuja. Piirilääkärin vastaanotto toimii tätä nykyä kotiseutukeskuksena.¹²⁰ Wessmanin suunnittelema rakennus on nykyään tyhjiään uuden 2021 valmistuneen sairaalan vieressä. Sairaala-alueelta purettiin kaikki muut myöhemmät sairaalarakennukset (1960 valmistunut aluesairaala ja 1983 sekä 1992 valmistuneet terveyskeskusrakennukset) ja vain tämä tehtaan sairaalan rakennus säästettiin. Sairaallalle yritetään kehittää uutta käyttöä.¹²¹

Palmqvistin sairaalatuotanto

Outokummun vanhan sairaalan kannalta keskeinen rakennus on W.G. Palmqvistin suunnittelema Jämsänkosken vanha sairaala. Rakennusten käyttöhistoria on samankaltainen ja rakennusten julkisivuarkkitehtuurissa on selkeitä yhtymäkohtia. Alkujaan sairaalaksi suunniteltu rakennus valmistui vuonna 1937. Rakennusta laajennettiin myöhemmin terveyskeskukseksi, laajen-

118 Sähköpostihaastattelu, Purhonen 2023.

119 <http://varkaudenmuseot.blogspot.com/2021/03/uutta-kin-uudempi-sairaala.html>

120 Sähköpostihaastattelu, Purhonen 2023.

121 Sähköpostihaastattelu, Lehtimaa 2023.

nusosa saatiin vuonna 1981.¹²² Rakennus sijaitsee W.G. Palmqvistin suunnitteleman kirkon kanssa samassa kokonaisuudessa.¹²³ Sairaala ja terveystakeskus myytiin vuonna 2019¹²⁴ ja sen jälkeen ne ovat olleet tyhjillään.¹²⁵ Rakennusta kuvaillaan Keski-Suomen museon kohderaportissa seuraavasti:¹²⁶

"Terveystakeskus on tehty betoniperustukselle tiilirunkoisena, se on rapattu vaaleaksi modernistiseen henkeen ja myös kirkkoympäristöön sopien. Terveystakeskusrakennus on massoitteeltaan matala, aumakattoinen rakennus. Sen seinäpintoja on jäsennetty vertikaalisilla, kulmikkaila pilasteriaiheilla sekä kapeilla ja korkeilla ikkuna-aiheilla. Ikkunoissa ja listoituksissa on käytetty kontrastina tummaa ruskeaa suurille vaaleille pinnoille terävyyttä antamaan. Rakennuksen pääsisäänkäynti on tehty sisäänvedettyyn, eräänlaiseen atrium-tyyppistä tehtyyn lokeroon. Ratkaisu on varsin poikkeuksellinen, sillä se ikäänkuin piilottaa pääsisäänkäynnin. Rakennuksessa on tasapainoinen massoitteelu ja se edustaa poikkeuksellisen modernistista otetta, joka ei kuitenkaan ole ottanut suoranaista esimerkkiä funktionalismista eikä myöskään klassismista. Yhdessä kirkon ja lääkäritalon kanssa ne muodostavat erityisen hienon, valkoisen modernismin kokonaisuuden, jossa jokainen osa on ollut hienovaraisesti toisiinsa sopivalla tavalla suunniteltu."

122 Keski-Suomen museon laaja kohderaportti 2009, 2.

123 Sähköpostihaastattelu, Silen 2023.

124 Yle 5.11.2019.

125 Sähköpostihaastattelu, Silen 2023.

126 Keski-Suomen museon laaja kohderaportti 2009, 2.

Johanna Björkman kirjoittaa väitöskirjassaan vuodelta 2019 Palmqvistin suunnittelema sairaaloista seuraavasti:

*"W.G. Palmqvist toimi Helsingin kunnallispolitiikassa vuonna 1930 kaupungin sairaalain hallituksen jäsenenä. Näin hänen tunsikin vähintään yleisellä tasolla ajankohdan sairaalatoimintaan ja sairaanhoitoon liittyneitä vaatimuksia. Helsinkiin valmistui Palmqvistin suunnittelema Sairaala Mehiläisen eli entisen Duodecimin perustama sairaala Pohjoinen Hesperiankatu 17–19:ään, jonne toiminta muutti Huvilakadulta vuonna 1932. Rakennusta jatkettiin myöhemmin Palmqvistin suunnittelema Runberginkatu 47:ään (1937). Palmqvist oli jo aiemmin saanut suunniteltavakseen Nastolaan valmistuneen Duodecim-seuran perustaman lapsituberkuloosiparantolan 1923–1927. Lisäksi Palmqvist suunnitteli tehdasyhdyskuntaan muutamia sairaalarakennuksia, teollisuusyhtiöiden toimesta tai niiden osallistuessa kustannuksiin. Jämsänkosken kunnansairaala valmistui vuonna 1936. Palmqvist suunnitteli myös Valkeakosken kunnansairaalan ja Outokummun sairaalan (1937–39), joka siirtyi kunnalle 1960-luvulla. Palmqvist suunnitteli GAS:in tilaamana ehdotuksen Mäntän sairaalaksi, jota ei toteutettu, vuonna 1926. Mäntän aluesairaala valmistui lopulta vasta sodan jälkeen vuonna 1951 arkkitehti Erik Bryggmanin suunnittelema. Palmqvist piirsi myös Yhtyneiden tilauksesta Anjalankoskelle Keltakankaan sairaalan vuonna 1946."*¹²⁷

Palmqvist suunnitteli myös Kaukaan tehtaiden alueelle sairaalan Lauritsalassa:

127 Björkman 2019, 105.

*"Palmqvist palkattiin Kaukaan suunnittelijaksi 1919. Vuosien aikana Palmqvist suunnitteli Kaukaan tehtaille konttorirakennuksen, työväenasuntoja, virkailija-asuntoja isännöitsijälle ja insinööreille, tehtaan sairaalan ja näiden lisäksi tehtaille useita tuotantorakennuksia, mm. sulfiittispruitehtaan ja pumppuhuoneen, uuden faneeritehtaan sekä rakennushankkeita koko 1930-luvun ajan. Kaukaalle valmistui myös klubi- ja seuratalo vuonna 1938. Palmqvist suunnitteli myös Lauritsalan sahan tehdasrakennuksia ja työjohtajien ja työväen asuntoja."*¹²⁸

128 Björkman 2019, 76.

22 Outokummun vanhan sairaalan alkuperäistä julkis-
vuarkkitehtuuria. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

parantola-arkkitehtuuriin.¹³² Samat tekijät, joita funktionalistit pitivät tärkeinä: riittävä valon ja ilman saanti sekä hygieenisuus, olivat keskeisiä myös taistelussa tuberkuloosia vastaan, ja uskottiin, että ilman laatu vaikutti ratkaisevasti paranemiseen.¹³³ Suomen sairaalalaitos alkoi jakautua kolmeen pääasialliseen sairaanhoidon rakennustyyppiin: yleissairaaloihin, mielisairaaloihin ja tuberkuloosiparantoloihin.¹³⁴

Myös Outokummussa huomioitiin ajankuvan mukaisesti tuberkuloosi, mutta sen hoitoa ei liitetty sairaalan olevien toimintojen yhteyteen. 1940-luvulla Hovilankadun toiseen päähän rakennettiin talo kulkutautien hoitoa varten. Sitten kulkutautien hoitotalo muutettiin Hovilan päiväkodiksi.¹³⁵

Sotavuosista huolimatta Suomen sairaanhoitojärjestelmän lainsäädännöllistä ja hallinnollista pohjaa pyrittiin 1940-luvun alkupuolella kehittämään sosiaalisesti tasa-arvoiseen suuntaan.¹³⁶ Päämääränä oli korjata ja

24 Outokummun vanhan sairaalan potilashuone. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

ajanmukaistaa maan epätasaisesti jakautuneet sairaanhoidon palvelut ja järjestää ne alueellisesti suurempiin ja toimintakykyisempiin yksiköihin. Tavoitteena oli myös mahdollistaa kaikille kansalaisille ajanmukaiset sosiaalipalvelut varallisuudesta ja asuinpaikasta riippumatta. Valtion ja kuntien tuli yhdessä vastata palveluiden järjestämisestä. Näiden päämäärien toteuttamiseksi saatettiin keväällä 1943 voimaan uusi keskussairaalamalli.¹³⁷ Uuden rakentamishelman mukaisesti aloitettiin ensimmäisenä Pohjois-Karjalan keskussairaalan rakentaminen Joensuuhun ja sairaala valmistui vuonna 1953.¹³⁸ Keskussairaaloiden ohella alettiin rakentaa myös useita aluesairaloita.¹³⁹

Sairaalasuunnittelu 1930-luvulta eteenpäin

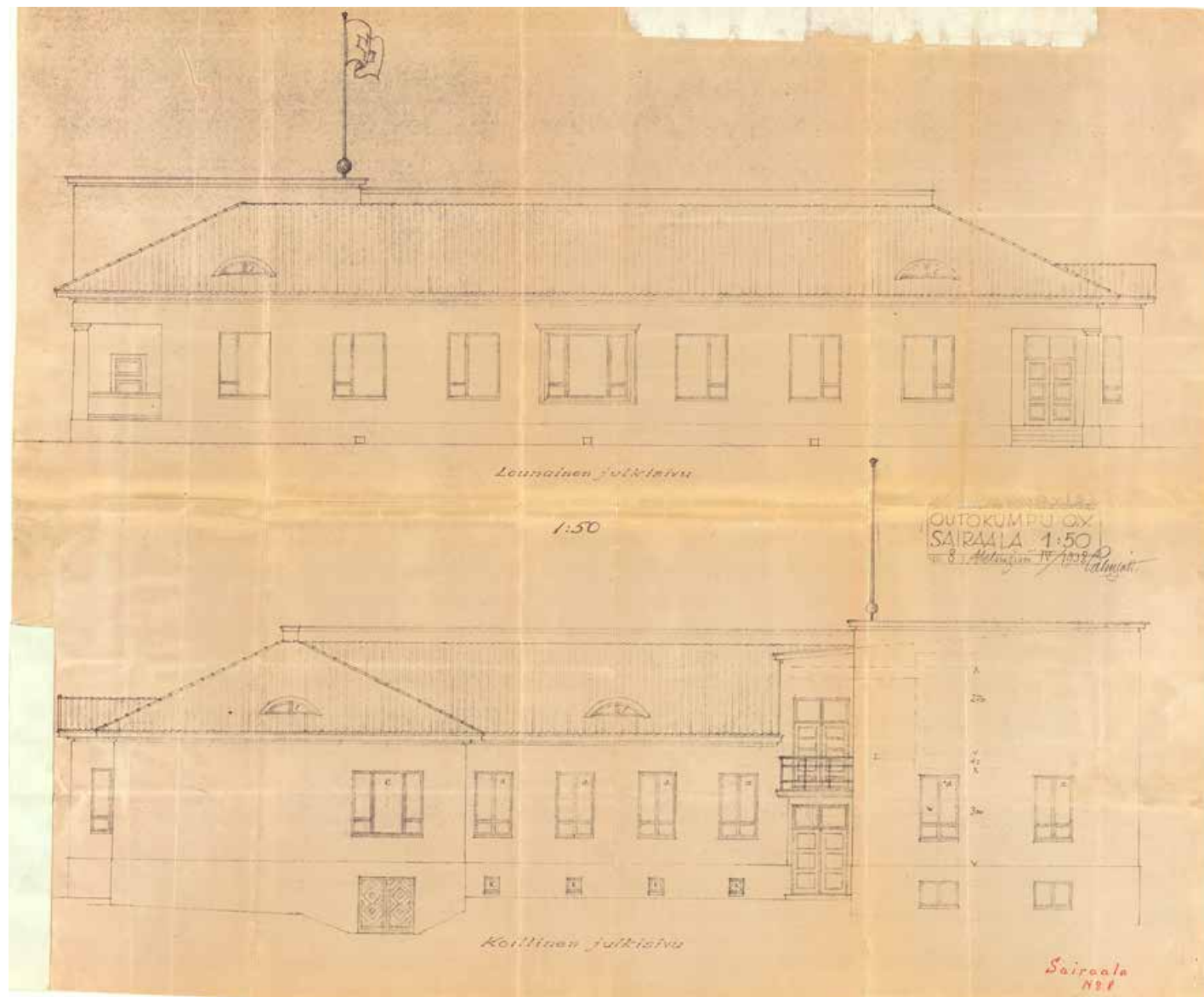
1930-luvulla valtion alainen sairaalas suunnittelu siirtyi Yleisten rakennusten ylihallitukselta Lääkintöhallituksen rakennustoimiston alaisuuteen ja vuonna 1940 se liitettiin osaksi Rakennushallitusta. Lääkintöhallituksen rakennustoimiston päällikkönä toiminut arkkitehti Uno Ullberg kirjoitti vuonna 1938 sairaalan suunnittelusta seuraavasti: *"Uudenaikaisen sairaalan suunnittelu on nykyään lääketieteen ja rakennustekniikan nopean kehityksen ansiosta varsin monimutkainen tehtävä. Yhdelle*

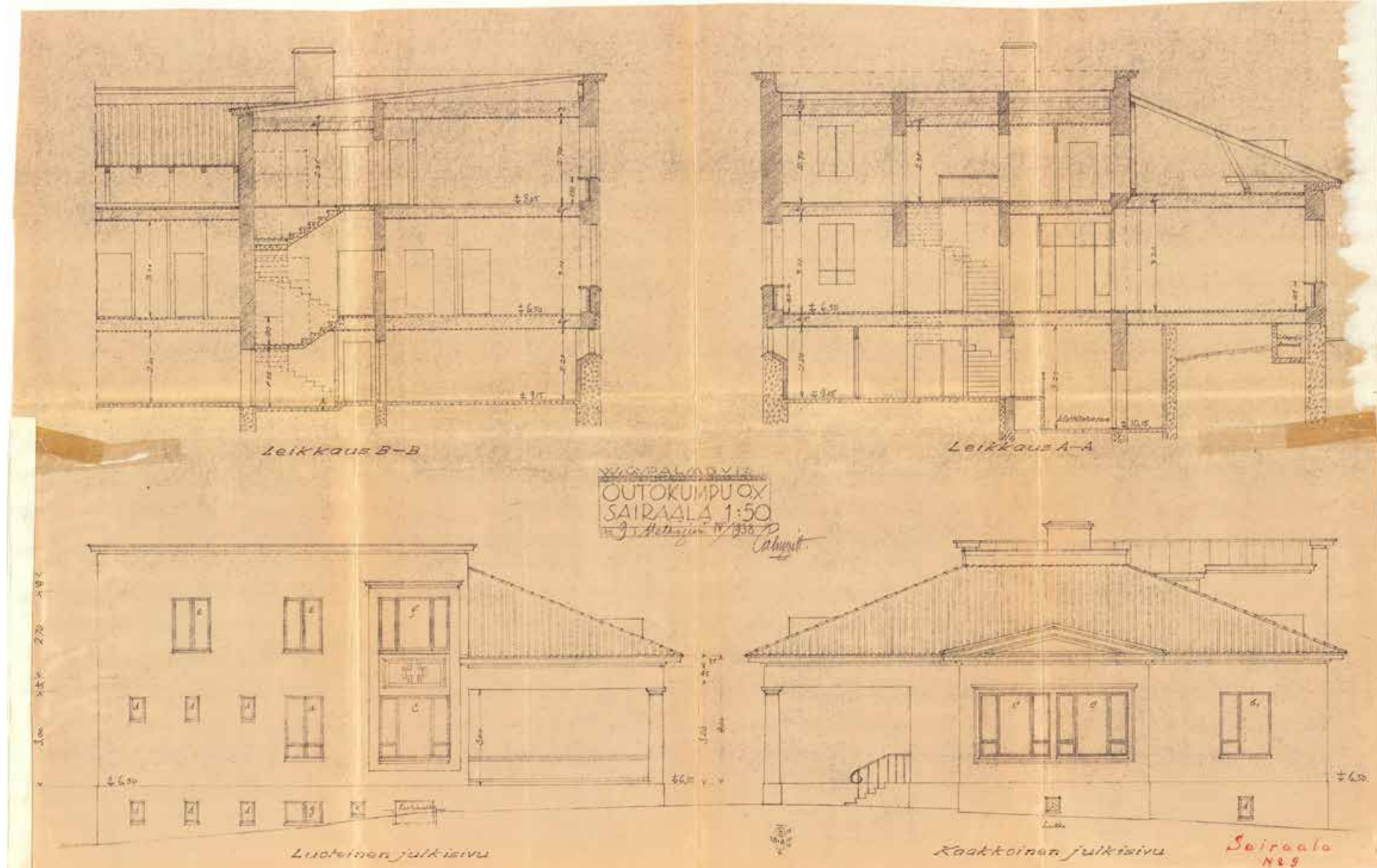
¹³⁷ Paatela 2018, 80.

¹³⁸ Paatela 2018, 82.

¹³⁹ Paatela 2018, 82.

25 Alkuperäiset julkisivupiirustukset, julkisivut koilliseen ja lounaaseen. Kuva: Outokummun kaupunkirakennepalvelut.

26 Alkuperäiset julkisivupiirustukset ja leikkaukset. Julkisivut kaakkoon ja luoteeseen. Kuva: Outokummun kaupunkirakennepalvelut.

tai muutamillekin henkilöille on tällaisen tehtävän ratkaiseminen ylivoimaista. Siihen tarvitaan paitsi lääketieteen, sairaanhoidon ja rakennuksen edustajia myöskin monen muun erikoisalan asiantuntijoita.”¹⁴⁰

Paviljonkisairaala

Varsinaista sairaala-arkkitehtuuria ei Suomessa vielä 1800-luvun jälkipuolelta tultaessa ollut kehittynyt, johon tuen pääasiassa hankkeiden vaatimattomasta koosta.¹⁴¹ Toteutetuissa hankkeissa oli kuitenkin vallitsevana suunnitteluperiaatteina ollut jo 1830-luvulta lähtien tilojen jakaminen keskikäytävän varrelle sekä mielisairaiden ja sukupuolitautisten erottaminen muista potilaista.¹⁴² Hyvä esimerkki 1800-luvun loppupuolen eurooppalaisesta paviljonkisairaalamallista löytyy esimerkiksi Helsingin Kirurgisesta sairaalasta.¹⁴³ Paviljonkisairaaloissa oli tyypillisesti ollut käytössä suuret vuodeosastot, joissa vuoteet olivat ulkoseiniin nähden poikittain.¹⁴⁴ Pohjaratkaisu kehittyi kuitenkin vuodeosaston rauhoittamiseksi ja näkymien ulos avaamiseksi siihen, että vuodeosasto alettiin jakaa osiin. Pohjaratkaisun järjestely johti leveämpiin rakennusrunkoihin ja oli askel kohti erillisiä potilashuoneita. Suurissa paviljonkisairaaloissa potilaiden siirtoetäisyydet yksiköstä toiseen ja henkilökunnan kävelyetäisyydet kasvoivat joskus sietämättömän pit-

kiksi, sairaalatyyppin rakentaminen edellytti paljon maatalaa, ja ylläpitokustannukset olivat korkeat. Näistä syistä jouduttiin sairaaloiden pohjaratkaisuja ja sisäistä liikennettä arvioimaan uudelleen 1900-luvun alkupuolella. Paviljonkisairaalaista siirryttiin blokkisairaalaan, jossa osastot sijaitsivat päällekkäin monessa kerroksessa.¹⁴⁵

Outokummun vanhan sairaalan alkuperäinen pohjaratkaisu edustaa paviljonkisairaala muunneltuna pienen sairaalan tarpeisiin. Kyseessä on keskitetty pohjaratkaisu, jossa vuodeosastot on ryhmitetty perifeerisesti toimenpide- ja huoltotilojen muodostaman keskuksen ympärille.¹⁴⁶

Alkuperäisen huonesuunnitelman mukaisesti toiseen kerrokseen oli sijoitettu henkilökunnan asuinhuoneet, yksi huone kullekin hoitajattarelle *”(aluksi tulee sairaalassa olemana kaksi hoitajattarta, mutta myöhemmin tulee lisäksi kätilösairaanhoidattar)”¹⁴⁷*, yksi huone emännöitsijälle ja yksi huone palvelijattarille. Kellariker-

roksessa taas oli keskuslämmitys, pesu- ja mankelihuoneet sekä kellarit ja ruumishuone eteisiin.¹⁴⁸

Massoittelu

Vanhan sairaalan alkuperäisten rakennusmassojen yleisilme on rauhallisen horisontaalinen, josta Mustikkakorven puoleinen kaksikerroksinen osa nousee arkkitehtonisena kohokohtana muuta massaa ylemmäs. Alkuperäisen massoittelun rauhallinen symmetria yhdessä julkisivuarkkitehtuurin ansioiden kanssa luo sairaalalle helposti lähestyttävän ja elegantin julkisen rakennuksen ilmeen. Rakennuksessa on aumakatto, ja rakennuksen luoteis- ja koillisjulkisivujen suuntaan avautuva valetasakatto on funktionalismille ominainen.

140 Paatela 2018, 34.

141 Paatela 2003, 39.

142 Paatela 2003, 39.

143 Paatela 2003, 40.

144 Paatela 2003, 44.

145 Paatela 2003, 46.

146 Paatela 2003, 44.

147 Outokummun sanomat 1/1939

148 Outokummun sanomat 1/1939

Julkisivuarkkitehtuuri

Rakennuksen julkisivuarkkitehtuuri on sekoitus klassismia sekä funktionalismin tyylipiirteitä. Alkuperäistä julkisivuarkkitehtuuria leimaa symmetrinen harmonia. Luoteis- ja koillisjulkisivuilla nouseva korkeampi, funktionalismia eniten ilmentävä rakennusmassa toimii kohokohtana ja kontrastia tuovana vastaparina muun julkisivuarkkitehtuurin horisontaalisuudelle ja rauhallisuudelle. Palmqvistin 1920-luvun suunnitelmissa klassismi korostui etenkin voimakkaan klassisina detaljeina, rapatun, tasaisen pinnan tai tiiliverhoilun vastaparina.¹⁴⁹ Arkkitehtuuria käsittelevissä kirjoituksissa Palmqvistin tyyliä on luonnehdittu konservatiiviseksi, jyräväksi ja barokkivaikutteiseksi klassismiksi.¹⁵⁰

Johanna Björkman tulkitsee väitöskirjassaan vuodelta 2019 Palmqvistin arkkitehtonisia näkemyksiä seuraavasti: *"Palmqvist ei ottanut julkisesti kantaa funktionalismin puolesta tai sitä vastaan, mutta tutkimusaineiston perusteella päättelen hänen arvostaneen ensi sijassa traditionaalista suunnitteluperinnettä ja arkkitehtuurin klassismia. Palmqvist pelkisti 1930-luvun lopulla klassistista arkkitehtuuriaan varsin pitkälle, mutta ei koskaan päätenyt funktionalismiin. Lähes ainoa funktionalismin suuntaan luokiteltava työ oli GAS:in pääkonttorista käydyn arkkitehtikilpailun Palmqvistin kahdesta laatimasta kilpailuehdotuksesta toinen."*¹⁵¹

149 Björkman 2019, 107.

150 Björkman 2019, 107.

151 Björkman 2019, 108–109.

Outokummun Sanomat kuvaili vastavalmistuneen rakennuksen julkisivuarkkitehtuuria ja tiloja vuonna 1939 seuraavalla tavalla:

*"Sairaalarakennuksen julkisivu Kyykerinkadulle päin tekee varsin arvokkaan vaikutuksen, jota tehostavat julkisivun molemmissa päissä olevat valtavat pylväät, toinen pääsisäänkäytävän porraskorokkeella, toinen parvekkeen kulmassa. Graniittiportaita myöten päästään ulkoetisen kautta odotuseiseen, jossa on penkit ja vaatenaulakot yleisöä varten. Odotuseisestä johtaa ovi poliklinikka- ja ensiapuhuoneeseen, jonka takana on röntgenlaitos. Lasiseinä ja ovet erottavat odotuseisen sairaalan käytävästä, joka jakaa rakennuksen kahteen puoliskoon. Kadun puolella ovat potilashuoneet sekä potilaiden päivähalli, hoitajattarien päivähuone ja parveke; pihan puolella taas ovat leikkaussali, synnytyshuone, huuhtelu- ja kylpyhuoneet sekä keittiö, josta pienen tarjouluhuoneen läpi päästään käytävään. Potilashuoneet ovat kahta eri kokoa, kolmen ja kahden hengen; edellisiä on kolme ja jälkimmäisiä kaksi, joten paikkoja on yhteensä 13. Lisäksi on käytävän päässä vielä pieni "vauvojen huone". Synnytysosasto tulee varsinaiseen käytäntönsä vasta vuoden lopulla; toistaiseksi varataan synnytyshuone väliaikaisesti hammaslääkärin vastaanottohuoneeksi."*¹⁵²

Alun perin luoteisjulkisivulla sijaitsi Sairaalkadulle avautunut terassi, jota kutsuttiin alkuperäisessä pohjapiirroksessa makuuvilpolaksi. Funktionalismin periaatteiden mukaisesti oli tärkeää, että potilaat saivat raikas-

152 Outokummun sanomat 1/1939

ta ilmaa ja valoa. Pääsisäänkäynti sijaitsi rakennuksen toisessa päässä. Rakennuksen muutosvaiheista kerrotaan tarkemmin pääluvussa Muutosvaiheet.

Alkuperäisen asun mukaiseen julkisivuarkkitehtuuriin toivat mielenkiintoa ja syvyyttä harkitut detaljit sekä julkisivun alkuperäiset rakennusosat. Näistä huomattavimpia olivat ikkunoiden yläpuolella sijainneet, potilashuoneita ja muita tiloja suojanneet, varjostavat markiisit sekä alkuperäinen lipputanko, jonka Palmqvist oli piirtänyt jo julkisivupiirustuksiin. Palmqvistin muista sairaaloista Jämsänkosken vuonna 1936 valmistunut sairaalarakennus on hyvin lähellä Outokummun vanhan sairaalan julkisivuarkkitehtuuria.

Rakennusaineet ja -tekniikka

Outokummun vanhan sairaalan rakennustapa ja materiaalit jäljellä olevien rakennusosien perusteella olivat tyypilliset rakennusaikansa rakennuksille. Alkuperäiset pintamateriaalit ovat kuitenkin osin vaihtuneet vuosikymmenten varrella tehtyjen muutostöiden ja peruskorjausten yhteydessä. Palmqvistin Outokumpuun suunnittelemissa, samoihin aikoihin rakennetuissa kohteissa on käytetty samanlaisia rakennusteknisiä ratkaisuja kuin vanhassa sairaalassa. Näitä ovat mm. Sänkivaara, Yläsauna, entinen paloasema ja Alatalo.¹⁵³

Rakennuksesta vuonna 2017 tehdyn kuntotutkimuksen rakenneavauksen perusteella 1930-luvun osan olevat alapohjarakenteet ja välipohjarakenteet vaihtelevat hie-

153 Kivivasara 1994, 55.

man tiloittain.¹⁵⁴ 1. ja 2. Kerrosten ulkoseinärakenteena on käytetty massiivitiilirakennetta, jonka lisäksi ulkoseinässä on paikoin kevytbetonia. Ulkoseinän vahvuus on havaituilla osin noin 500 mm.¹⁵⁵ Alkuperäinen vesikattomateriaali oli savitiilikate, mutta se on muutostöiden myötä vaihdettu. Tarkemmin tehdyistä muutoksista on pääluvussa Muutosvaiheet. Rakenteita ja niiden kuntoa on käsitelty tarkemmin pääluvussa Nykytila.

Piha

Outokummun taajamakuvaan vaikuttaa vahvasti alueen topografia, ja Kyykerin asuinalueen yksi tunnusomainen piirre on hienoinen mäkiisyys.¹⁵⁶ Tämä näkyy myös rakennuksen pihalla. Rakennusta keskustan suunnasta lähestyttäessä nousee loivaa ylämäkeä Sairaalankatua pitkin. Vasemmalle jää ohitettaessa Outokummun Van-

¹⁵⁴ Kuntotutkimus 2K Oy 2017, 28–35.

¹⁵⁵ Kuntotutkimus 2K Oy 2017, 27.

¹⁵⁶ Piiparinen 2016, 116.

han kaivoksen alue, jossa ovat alueen jyrkimmät maastonvaihtelut.¹⁵⁷ Puusto Vanhan kaivoksen liepeillä on koivuinen, ja havupuita on niukasti. Tämä johtuu siitä, että vuosina 1913–1929 toimineen kuparitehtaan rikkipitoiset päästöt tuhosivat kasvillisuutta, ja saasteille herkkä havupuu kärsivät siitä eniten.¹⁵⁸ Tästä syystä Outokummun liikekeskustassa ja Vanhan kaivoksen alueella koivu onkin saanut pysyvän jalansijan havupuiden jäätyä vähemmistöön.¹⁵⁹ Rakennuksen pihaa ympäröivästä puustosta löytyy kuitenkin myös havupuita, erityisesti mäntyjä. Rakennuksesta 1930-luvulla ja 1950-luvulla olevien valokuvien perusteella piha-alueella sijaitsee alun perin enemmän nurmialuetta sekä soratie ja pieni auton kääntöpaikka. Molemmista vanhoissa valokuvissa rakennuksen edustalla on istutuksia, ja piha-alue on hoidetun näköinen. Pensasaita rajaa Sairaalankadun vartta niin kuin tänäkin päivänä. Pihan nykytilasta tarkemmin pääluvussa Nykytila.

¹⁵⁷ Piiparinen 2016, 116.

¹⁵⁸ Piiparinen 2016, 116.

¹⁵⁹ Piiparinen 2016, 116.

27 Piha-aluetta valmistumisen jälkeen. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

28 Piha 1950-luvulla. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

29 Kaakkoisjulkisivua ja paikoitusaluetta. Kuva otettu toukokuun alussa 2023.

30 Vanha sairaala kuvattuna ennen 1950-luvun muutoksia. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

MUUTOSVAIHEET

SAATSI ARKKITEHDIT
OUTOKUMMUN VANHA SAIRAALA | RAKENNUSHISTORIASELVITYS | 1.9.2023

31 Outokummun vanhan sairaalan ensimmäinen laajennus ja muutokset tehtiin vuonna 1955. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

Ehdotus

Outokumpu Oyn sairaalan laajentamiseksi

V. 1939 valmistunut Outokumpu Oyn sairaala on vasta vajaan 10-vuotiaan toimintansa aikana osoittautunut liian pieneksi. Vuoteen 1947 kesäkuuhun saakka on sairaala toiminut virallisesti 11 + 2 13 paikkaisena. Käytännössä on tilaa ollut kuitenkin 4 - 5 paikkaa enemmän n.s. varapaikkojen avulla. Keväällä 1947 aatiin kuitenkin kymmenkunta (8 - 10) paikkaa lisää siten, että potilaiden oleskelusalausta tehtiin väliseinän avulla suuri potilashuone samankaltaisesti lisämöhlillä vuodelukua miesakin huoneissa tarpeen mukaan. Täten aatiin sairaalapaikkojen maksimiluvuksi aikuisille 19 ja lapsille 3, sekä synnytysosastolle 3 paikkaa eli yhteensä 25 sairaasijaa. Näiden lisäksi vastasyntyneiden paikat, jotka eivät vaikuta sairaalapaikkojen kokomääränsä. On kuitenkin ymmärrettävää, että näin monen potilaan sairaalassa ollen kuutiotilavuuks on aivan riittämätön. Synnytysosastolla on kuitenkin jatkuvasti virallisesti vain 2 paikkaa (kolmas on varovuode).

Olen läpi vuoden aikana selvästi todennut, että varsinkin 2 (3) paikkainen synnytysosasto ei kykene läheskään tyydyttämään kysyntää. Toisena epäkohtana mainittakoon se, ettei sairaalassa ole ylihoitajan toimistoa eikä tyydyttävää tilaa apteekille ja arkistotilalle, joiden pitäisi sijaita lukittavan oven takana.

Edelläänmainittuihin seikkoihin viitaten tulemaan sen tosiaan eteen, että sairaala on laajennettava edelleen. Kun suunnitellaan yhteen jatkuvaa kehitystä silmälläpitäen sairaalan paikkojen lisäämistä, niin herää ensinnä kysymys, kuinka suureksi sairaala olisi rakennettava. Tähän kysymykseen vaikuttavat ensinnä rakennustekniset kysymykset ja toiseksi Joensuuhun johtuvan valmistuvan keuhkasairalan vaikutus. Mitä järkevämpään tulee, joutuu Kuusjärven kunta lakimääräisesti ostamaan keuhkasairaalasta alkuperäiseen suunnitelman 12 paikkaa 4 l.s. silj. mk nykyvaltuuden arvon mukaan. Jo nyt on todettu, että Outokumpu Oyn sairaalan laajentamistyössä yksi sairauspaikka tulee maksamaan tuskin puolta tuosta summasta. Mikäli nykyiset laskelmat yhdessä lääkintöhallituksen sairaalatar- kastajan, lääkintöneuvos Rytösen kanssa pitävät paikkansa, alustay-

- 2 -

si kunta ehkä puolella noista kalleista keuhkasairaalapaikoista, jos Outokumpu Oyn sairaalaa laajennetaan ehdottamani suunnitelman mukaan.

Kun rakennustöiden nykyiset vaikeudet huomioidaan, lähden ehdotuksekseni siitä pohjalta, että nykyinen sairaalamme yksinkertaisesti korotettaisiin 2 kerroksiseksi, minkä ohella tehtäisiin eräitä tarpeellisia lisäitä. Tähän pöytäkirjaan henki- lökuntaa vastaavasti lisämöhlillä sellaiseen lopputulokseen, että varsinainen sairaala kykenisi vastaanottamaan varapaikkoihin 25 potilasta ja ylikkartaan suunniteltu synnytysosasto 8 synnyttäjää, eli siis koko sairaalasta tulisi 33 paikkainen (tähän lisäksi vastasyntyneet).

Outokumpu Oyn rakennusosaston ja lääkintöhallituksen sairaalatarkastajan yhdessä allekirjoittaneen kanssa tekemien alkututkimusten perusteella voidaan täydellä ayyllä otaksua, että suunniteltuun tulokseen voidaan päästä. Arveluttavimpana kysymyksenä esiintyi aluksi keittiön ja sen varustotilan riittävyys. Se voidaan ratkaista kuitenkin yhdellä lisämöhlillä, samoin tiloja vähän suurentamalla. Pesulan teho tulee riittäväksi, kun järjestetään lämmönlämmitys. Lämmitystehoa tarvitsee lisäksi vain lämmönsäätökeskuksesta. Näin kaikki asiat ovat kuitenkin rakennusalan kysymyksiä, joiden ratkaisu on ilmevästi piirustuksista ja laskelmista.

Mitä henkilökunnan lisätarvekysymykseen tulee, teen laskelmien ja kokomusten perusteella seuraavan ehdotuksen:

1. On perustettava sairaalassa asuvan apulaishenkilön virka. Tällaisen toimenhaltijan (joka voi olla myös lääkintöhallituksen hyväksymä lääket. kand.) saamisen tärkein edellytys on paikkakysymys. Ehdotan, että sen ratkaisemiseksi otettaisiin viit- teiltäntävän ehdotukseen samaiseksi yhteys H.L.Y:n ja lääket. kand. -seuran kanssa.
2. On perustettava toisen kättilän virka. Paikka tulee olemaan sama kuin nykyisellä.
3. Edelläkäsiksi olisi vastasyntyneiden lasten hoita- miseksi lastenhoitajan virka tarpeellinen.
4. Talouspuoli vaatisi yhden esännönpääläisen, yhden si- voojan ja yhden pesulan apulaisten lisää.

- 3 -

Rakennussuunnitelmassa on otettu huomioon apulaishenkilö- rin ja muun sairaanhoitohenkilökunnan asunon tarve. Samsijaan taloushenkilökunta esittäjä ja ehkä yhtiä apulaista lukuunottamatta ei tule maksamaan sairaalasta. Kuitenkin on huomioitava, että rönt- genhoitajan ja yhtiöiden tultua sijoitetuksi sairaalaan, vapautuu nykyiseltä hoitohenkilökunnalta taloushenkilökunnalle 3 huonetta, siis tarpeellinen määrä.

Mikä sitten nykyisestä sairaalakorroksesta vapautuvan tilaan tulee, todetaan, että nykyinen synnytyspotilaiden huone tu- lee n.s. eristyshuoneeksi, jollaista ei tähän asti ole ollut, mut- ta joka on välttämätön (tähän asti on kylpyhuone tilapäisesti jou- tunut toimimaan sellaisena). Nykyinen synnytyshuone häviää hissien tilaa varten ja vastasyntyneiden lasten huone tulee ylihoitajan toimistoksi ja sairaalan arkistoksi, johon tulee lisäksi tarpeelli- nen apteekkitila. Muita muutoksia ei tähän korrokseen tule, päi- si keittiöön, jota laajennetaan yhden kamarin kustannuksella, sekä n.s. yksityishuoneeseen asetettav W.C. Kellarikerroksessa tulee hissien vastaman tilan korvaamiseksi keittiön varustotilaa laajennet- tavaksi.

Kykyisen ruumiuhuoneen sekä kappelin turhan suuresta ti- laasta otetaan tarpeellinen tila henkilöstötilalla varten (lääkärin autot varten).

Kun nyt jätän tähän ehdotuksen piirustuksineen ja kustan- nusarvioineen yhteen johdon käsiteltäväksi, teen sen siinä toivossa että asia käsiteltäisiin niin kiireellisenä kuin on mahdollista, jotta asiakirjat senjälkeen ajoissa joutuisivat lääkintöhallituk- sen ja kunnan ratkaistaviksi ja jotta rakennustöihin voitaisiin ryhtyä alkukesäällä 1949.

Outokumpu 30.8.1948

Lääket. ja kirurg.tohtori

32 Otteet perusteluista laajennuksen tarpeellisuuden puolesta, päivätty 30.8.1948. Kuva: Outokummun kaivosmu- seo.

Yleisesti

Usein alkuperäisen käyttötarkoituksen säilyminen tarkoittaa vähäisiä muutoksia alkuperäiseen arkkitehtuuriin niin sisä- kuin ulkotilojenkin osalta, mutta sairaalarakennuksen ollessa kyseessä sairaalan tekniikan ja laitteiston kehittymisen vaatimat muutokset sekä kaupungin elävä väestömäärä ovat vaikuttaneet muutostarpeisiin.

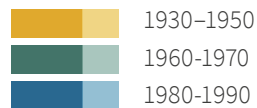
Outokummun vanhaan sairaalaan on tehty useita muutoksia kuluneiden vuosikymmenten aikana. Rakennusta on laajennettu useaan otteeseen. Ensimmäinen laajennus tehtiin 1950-luvulla ja seuraava 1960- ja 1970-lukujen taitteessa.

1950-luvun muutokset suunnitteli oletettavasti Outokumpu Oy:n palveluksessa ollut rakennusmestari Teuvo Pasanen. Hän oli tullut kaivosyhtiön palvelukseen 7.5.1954 rakennusosastolle.¹⁶⁰ 1970-luvun muutokset sairaalakokonaisuuteen suunnitteli Arkkitehtitoimisto Ensio Lappalainen & kumpp. Toinen 1970-luvun muutos tehtiin vuonna 1979, kun terveystaloksen pääasemalle, jona sairaala tällöin toimi, rakennettiin työterveyshuollon tilat. Muutoksen suunnitteli Eero Ollikainen.¹⁶¹ Suuri laajennus toteutettiin 1990-luvun alussa, kun sairaalaan toteutettiin vuodeosasto sekä hammaslääkärin ja kuntoutuksen tilat.¹⁶² Laajennuksen yhteydessä myös saneerattiin vanhoja tiloja, jolloin kaupungin kaikki

¹⁶⁰ Outokummun kaivosmuseo

¹⁶¹ Kivivasara 1994, 45.

¹⁶² Piiparinen 2014, 99.

33 Outokummun sairaalakokonaisuuden valmistumisen vaiheistuskaavio. Taustalla oleva ortokuva: Paikkatietokuna.

terveyspalvelut saatiin saman katon alle.¹⁶³ 1990-luvun muutosten ja peruskorjauksen suunnittelijana toimi Arkkitehtiryhmä Reino Koivula Oy.

Ulkoasu

Julkisivuarkkitehtuurissa näkyvät muutokset Sairaalan kadun suuntaan erityisesti julkisivuaukotuksessa. 1950-luvun muutostöiden jälkeiselle ajalle ajoitettavassa valokuvassa sekä vuoden 1968 julkisivupiirustuksissa lunetti-ikkunat ovat vielä paikoillaan, joten ne on poistettu myöhemmin, mahdollisesti vesikatolla tehtyjen muutostöiden yhteydessä, kun vesikatemateriaali on vaihdettu tiilestä huovaksi.

Sisätilat

Sisätiloissa on tapahtunut muutoksia vuosikymmenten saatossa, kaikkien muutosvaiheiden yhteydessä. Alkuperäisiä rakennusosia on sisätiloissa melko vähän jäljellä. Sisäovet eivät ole alkuperäisiä, lukuun ottamatta muutamia ovia; esimerkiksi pääportaan yhteydessä olevan säilytystilan ovet ovat sekä kellarissa että 1. kerroksessa alkuperäiset. Ullakolla on irrotettuna varastossa muutamia, todennäköisesti rakennuksen alkuperäisiä tai varhaisten vaiheiden sisäovia. Ullakolla on myös säilössä oletettavasti alkuperäisiä kippi-ikkunoita.

163 Piiparinen 2014, 99.

34 1950-luvun muutostöiden jälkeiselle ajalle ajoitettavassa valokuvassa lunetti-ikkunat ovat vielä paikoillaan. Kuva: Outokummun kaivosmuseo.

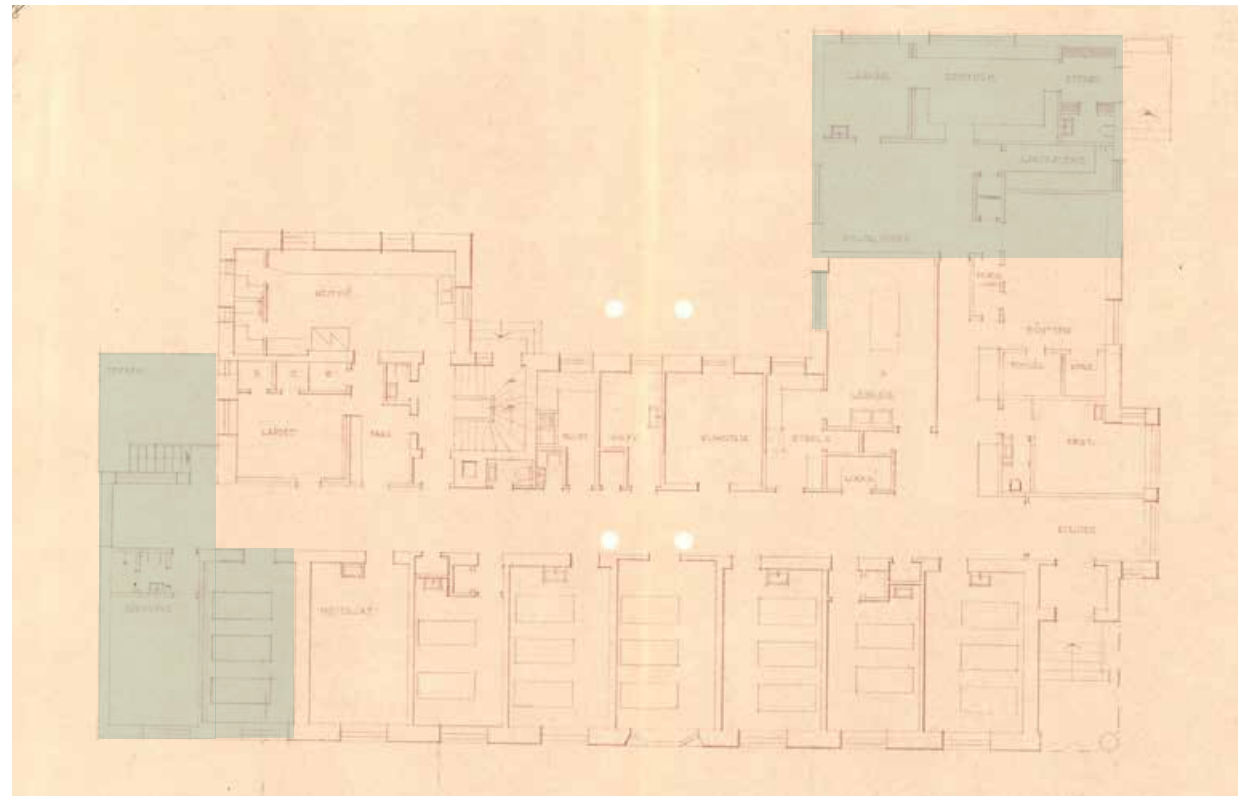
teille. Selvitystä tehtäessä ei ollut käytössä alkuperäistä, vuoden 1938 kellarin pohjapiirrosta, joten vuoden 1955 pohjapiirrosta on tulkittu muiden olemassa olevien lähtötietojen perusteella. Oletettavasti myös kellarin luoteispäässä olleet kuivaushuone ja polttoainevarasto laajenivat ensimmäisessä kerroksessa tehtyjen muutosten myötä.

1950-luvun muutokset 1. kerroksessa

Rakennuksen koillisjulkisivun suuntaan rakennettiin laajennus, ja alkuperäistä ulkoseinää aukotettiin. Leikkaussali pysyi alkuperäisellä paikallaan, mutta saliin aukotettiin uusi ikkuna sisäpihan suuntaan, sillä uusi laajennus ummisti leikkaussalin alkuperäisen ikkunan. Kaakkoisjulkisivun ilme muuttui radikaalisti laajennusosan rakentamisen myötä, sillä uuden ikkunan sekä uuden sisäänkäynnin oven lisäämiset vaikuttivat julkisivuaukotuksen alkuperäiseen symmetriaan.

Laajennukseen tuli uusi sisäänkäynti, eteinen, odotushuone, lääkärin huone, laboratorio ja poliklinikka. Samalla oleva röntgenosasto laajeni.

Lounaisjulkisivulla rakennuksen luoteispään "makuuvilpola" ummistettiin, ja tilalle tuli uusi potilashuone, johon mahtui kolme sänkyä sekä synnytyshuone. Muutosten yhteydessä aukotettiin alkuperäistä ulkoseinälinjaa ja rakennettiin myös luoteisjulkisivulle uusi terassi ja sisäänkäynti.

1955

36 1. kerroksen pohjapiirros, 1955. Vihreällä on merkitty muutosalueet vuonna 1939 valmistuneisiin tiloihin verrattuna. Kuva: Outokummun kaupunkirakennepalvelut.

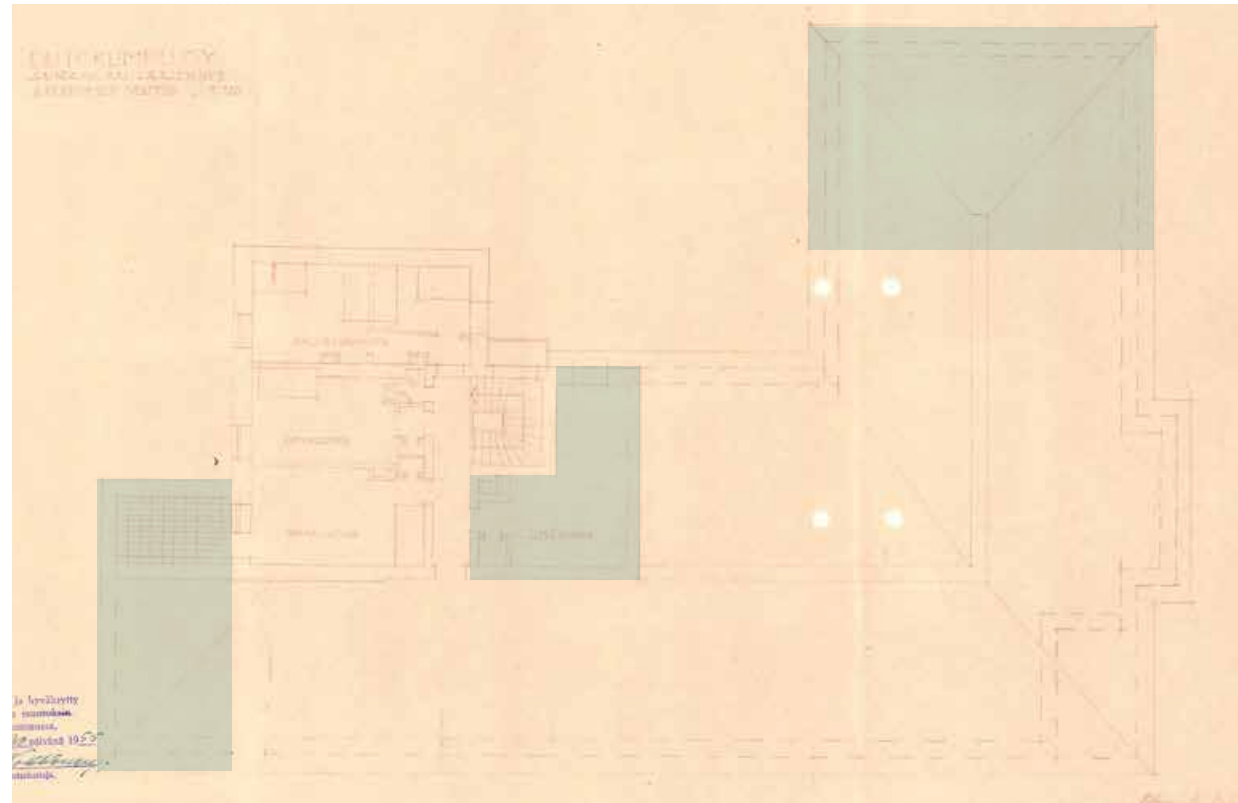
1950-luvun muutokset 2. kerroksessa

Selvitystä tehtäessä ei ollut käytössä alkuperäistä, vuoden 1938 toisen kerroksen pohjapiirrosta, joten vuoden 1955 pohjapiirrosta on tulkittu muiden olemassa olevien lähtötietojen perusteella, erityisesti vertaamalla alkuperäisiä julkisivukuvia 1950-luvun muutosjulkisivuihin.

Alkuperäisen tilaohjelman mukaisesti toiseen kerrokseen oli sijoitettu henkilökunnan asuinhuoneet, yksi huone kullekin hoitajattarelle, yksi huone emännöitsijälle ja yksi huone palvelijattarille, eli yhteensä neljä huonetta.¹⁶⁵

1950-luvun toisen kerroksen pohjapiirrokseen on merkitty portaan viereiseen tilaan huoneselite "Lisähuone", eli kerrokseen järjestettiin yksi huone lisää. Julkisivukuvista näkee, että kattolinjaa on korotettu toisen kerroksen parvekkeen vierestä ja Lisähuoneen ulkoseinälle koillisjulkisivulle on lisätty uusi ikkuna.

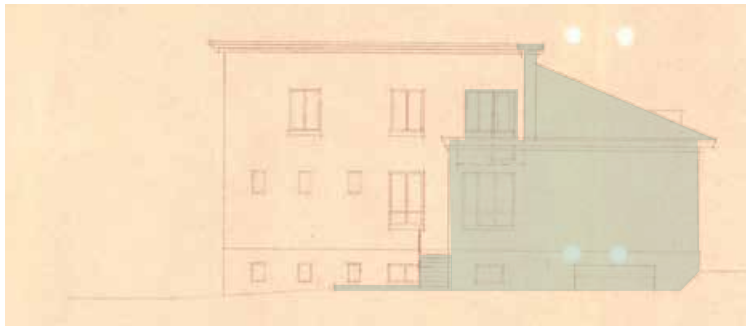
Laajennusten myötä vesikattoa jatkettiin sekä koillis- että luoteisjulkisivulla.

1955

37 2. kerroksen pohjapiirros, 1955. Vihreällä on merkitty muutosalueet vuonna 1939 valmistuneisiin tiloihin verrattuna. Kuva: Outokummun kaupunkirakennepalvelut.

¹⁶⁵ Outokummun sanomat 1/1939

1950-luvun muutokset julkisivuilla

Luoteisjulkisivulta hävisi funktionalismin tyylipiirteitä sisältänyt, ensimmäisen ja toisen kerroksen ikkunoiden ympärillä ollut reliefimäinen ulkonema. Kaikilla julkisivuilla muuttui vesikattolinja, huomattavinta se on kaakkoisjulkisivulla ja luoteisjulkisivulla. Koillisjulkisivulla muokattiin myös maata uuden laajennuksen julkisivuaukotuksen tieltä. Lunetti-ikkunoita ei ole esitetty lounaisjulkisivulle vuoden 1955 piirustuksessa, mutta koillisjulkisivun piirustukseen ne on esitetty.

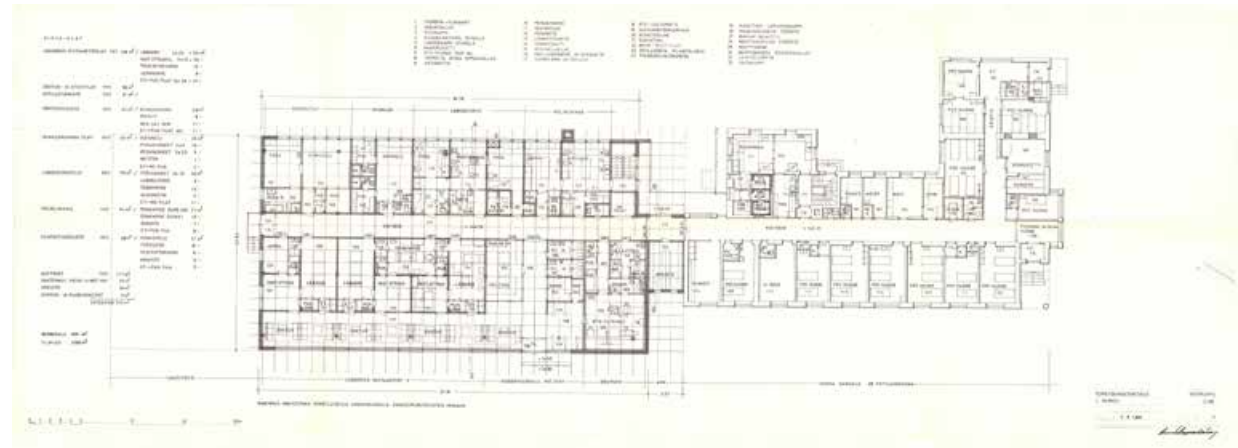

1955

38 Julkisivupiirokset, 1955, Outokummun kaupunkirakennepalvelut. Vasemmalta luettaessa järjestyksessä alaspäin julkisivut luoteeseen, kaakkoon, lounaaseen ja koilliseen. Vihreällä on merkitty muutosalueet vuonna 1939 valmistuneisiin julkisivuihin verrattuna.

1970–1990

1970- ja 1990-lukujen välillä vanhaan sairaalaan vaihdettiin ulko-ovet sekä suurin osa ikkunoista. Talotekniikkaan, rakenteisiin ja sisätilojen pintamateriaaleihin tehtiin muutoksia. 1990-luvun laajennuksen yhteydessä myös saneerattiin vanhoja tiloja, jolloin kaupungin kaikki terveyspalvelut saatiin saman katon alle.¹⁶⁶

39 1. kerroksen pohjapiirros ja koillisjulkisivu vuodelta 1968. Rakennusta laajennettiin uuden, ajalle ominaisen lisäosan voimin. Kuvat: Outokummun kaupunkirakennepalvelut.

¹⁶⁶ Piiparinen 2014, 99.

NYKYTILA

40 Rakennus toukokuun alussa 2023.

SAATSI ARKKITEHDIT
OUTOKUMMUN VANHA SAIRAALA | RAKENNUSHISTORIASELVITYS | 1.9.2023

ULKOASU

Yleisesti

Rakennuksen ulkoasua tarkasteltaessa vanhan sairaalan julkisivuarkkitehtuurin perusilme ja rakennusmassa ovat tunnistettavissa Palmqvistin piirustusten mukaisiksi. Rakennukseen eri muutosvaiheissa toteutetut laajennukset on silti helppo havaita. Rakennukseen on tehty taloteknisiä muutoksia vuosien saatossa. Ikkunat ja ulko-ovet eivät ole alkuperäisiä.

Julkisivut

Isoimmat julkisivuarkkitehtuuriin vaikuttaneet muutokset ovat olleet vanhan sairaalan yhteyteen vuosikymmenten 1950–1990 välillä tehdyt laajennukset. Laajennusten ohella rakennuksen ikkunat ja ulko-ovet on vaihdettu ja talotekniikkaa, kuten ilmanvaihtoon liittyviä rakennusosia, on lisätty julkisivuille.

Rakennuksen lounaisjulkisivulla ollut terassi on ummistettu ja sen yhteyteen on lisätty uudet ikkunat. Tämä on vaikuttanut rakennuksen julkisivujen alkuperäisen symmetrian katoamiseen.

1950-luvun laajennuksen rakentamisen yhteydessä kaakkoisjulkisivu leveni koillisen suuntaan, ja rakennus sai kaakkoisjulkisivulle toisen sisäänkäynnin. Myös tällä julkisivulla alkuperäinen symmetria hävisi.

41 Vanhan sairaalan paikoitusalueelle avautuva kaakkoisjulkisivun pääty.

Kellarikerroksen tiloilla on vuosikymmenten saatossa ollut erilaisia käyttötarkoituksia. Näiden käyttötarkoitusten vaatimat muutokset ovat nähtävissä sisäpihalle avautuvalla koillisjulkisivulla. Sisäpihalla hahmottuu myös 1970- ja 90-luvuilla rakennettujen lisäsiipien rakennusmassojen vaikutus kokonaisuuteen.

Piha

Autoliikenteen lisääntymisen ja uusien laajennusten vaatimien liikennejärjestelyjen myötä piha-alueelle on rakennettu uusia kulkuväyliä, ja paikoitusalue ja kulkuväylät on asfaltoitu. Vanhan sairaalan edustalla on paikoitusalue. Rakennus sijoittuu loivan ylämäen jälkeen aivan Sairaalkadun varteen. Kevyen liikenteen väylä kulkee lounaisjulkisivun viertä pitkin. Kävelytien ja ajoradan väliselle viherkaistaleelle on istutettu lehtipuita,

42 Rakennuksen pääsisäänkäynti.

43 Koillisjulkisivu ja sisäpihalle viettävä maasto.

44 Rakennuksen kaakkoisjulkisivu kuvattuna paikoitusalueen suunnasta.

45 Rakennuksen Sairaalkadulle avautuva lounaisjulkisivu.

46 Koillisjulkisivu, vasemmalla alkaa 1968 suunniteltu laajennusosa.

47 Rakennus kuvattuna Sairaalkadun suunnasta.

ja rakennuksen edustalla samalla kohdalla kasvaa kaksi suurta havupuuta.

Piha-alueen maasto laskee loivana rinteinä koilliseen päin. Vanhan sairaalan ja siihen kiinni rakennettujen rakennusmassojen ympärille on rakennettu kulkureitti, jota pitkin kuljettaessa pääsee kulkemaan rakennuskonaisuuden ympäri.

Rakennusmassojen sisälle jää kaksi sisäpihaa, toinen vanhan sairaalan koillisjulkisivulle. Sisäpihalle avautuu vanhan sairaalan pääportaan sisäänkäynti, sen yläpuolinen parveke sekä kellarin sisäänkäynnit. Paikoitusalueen koillispuolella kasvaa kaksi pienempää, istutettua puuta. Pihaa rajaa pensasaita lounaisjulkisivun kohdalla, mutta muuten piha-aluetta ei ole rajattu aidoin.

48 Vanhan sairaalan klassistisen päätykolmion detailjiikkaa.

49 Lounaisjulkisivun seinädetaljeja ikkunan ympärillä. Ikkunat on vaihdettu myöhempien muutostöiden yhteydessä.

50 Lounaisjulkisivun seinädetaljeja.

51 Kaakkoisjulkisivulle vuonna 1950-luvulla rakennettu toinen sisäänkäynti ja sen portaassa oleva hieno rappuralli ja roskakuilu, jonka kautta esimerkiksi lehdet on helppo puhdistaa pois sisäänkäynnin edustalta.

52 1950-luvulla rakennettu ulkoporras.

SISÄTILAT

Yleisesti

Suomen sairaalalaitoksen kehittyessä vuosikymmenten saatossa myös sairaalassa käytetyn tekniikan ja laitteiston määrä on kasvanut. Myös muutokset kaupungin väestömäärässä ovat vaikuttaneet tilantarpeeseen sairaalassa. Kohteen sisätiloihin on tehty useita muutoksia kuluneiden vuosikymmenten aikana. Toteutettujen isojen laajennusten yhteydessä on peruskorjattu ja muutettu myös olevia sisätiloja. Tavoitteena on ollut yhtenäistää kokonaisuutta. Erityisesti 1990-luvun laajennuksen yhteydessä saneerattiin vanhoja tiloja, jotta kaupungin kaikki terveyspalvelut saataisiin tuotua yhteen.¹⁶⁷

Alkuperäisiä rakennusosia on sisätiloissa melko vähän jäljellä. Sisäövet eivät ole alkuperäisiä, lukuun ottamatta muutamia ovia; esimerkiksi pääportaan yhteydessä olevan säilytystilan ovet ovat sekä kellarissa että 1. kerroksessa ovat alkuperäiset. Ullakolla on irrotettuna varastossa muutamia, todennäköisesti rakennuksen alkuperäisiä tai varhaisten vaiheiden sisäövia. Tuulettuvalle ullakolla on myös säilössä oletettavasti alkuperäisiä kippi-ikkunoita.

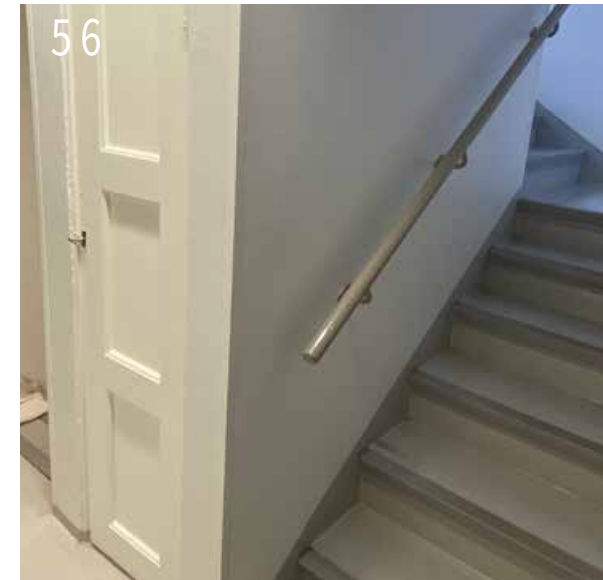
167 Piiparinen 2014, 99.

53 Vanhan sairaalan näyttävä pääporras. Portaan tasanteelta aukeaa pariovi koillisjulkisivun parvekkeelle.

Kellari

Kellarissa on säilynyt joitakin alkuperäisiä rakennusosia, kuten ikkunoita, säilytystilan ovi sekä ryömintätilaan johtava luukku. Kellarin nykytilan yleisilme on riisuttu. Vanhan sairaalan osan kellarissa sijaitsee muun muassa varastotiloja sekä pukuhuoneita. Pintamateriaalit eivät ole alkuperäisiä. Kellarin käytävän lattia on maalattua betonia, ja kynnysten ja askelmien kohdalla on muovilistat. Varaston lattian pintamateriaalina on muovimatto.

54 Alkuperäinen ikkuna ja leveä ikkunapenkki.

55 Kellarin ikkunoissa on säilynyt alkuperäistä heloitusta.

56 Hieno pääporras johtaa myös kellariin. Portaalle keskelle sijoittuvan säilytystilan ovi on alkuperäinen.

57 Ryömintätilaan johtava paneloitu ja oletettavasti alkuperäinen luukku.

58 Pukutilojen pintamateriaalit ovat vuosien saatossa vaihtuneet.

59 Myöskään kellarissa väliovet eivät ole alkuperäisiä.

60 Varastotilan lattian pintamateriaalina on muovimatto.

61 Vanhan sairaalan kellarin lattiaa.

62 Varastotilassa sijaitisivat ennen pesuhuone ja sauna.

1. kerros

Ensimmäisessä kerroksessa näkyvät selkeästi terveyskeskuskäytön mukanaan tuomat muutokset. Henkilökunnan työhuoneiden ja potilashuoneiden ovet ovat kaikki uudempaa tuotantoa. Alkuperäisiä pintamateriaaleja ei ole havaittavissa. Alkuperäisenä rakennusosana ensimmäisessä kerroksessa on säilynyt lämmityspattereita, jotka ovat 1930–50-lukujen tuotantoa. Myös ensimmäisessä kerroksessa autenttisin säilynyt tila on porrashuone.

63 Porras kuvattuna ensimmäisestä kerroksesta, kulku kellariin ja toiseen kerrokseen.

64 Kauniisti muotoiltu portaan alapinta.

65 Terveyskeskuksen aulatila.

66 Terveyskeskuksen käytävä. Alkuperäisiä pintamateriaaleja ei ole jäljellä.

67 Patterisyvennys portaan luona.

2. kerros

Toisessa kerroksessa sijaitsee tänä päivänä terveyskeskuslääkärien kaksi asuntoa sekä kokoushuone. Toisen kerroksen tasanteelta on kulku ullakolle. Myöskään toisessa kerroksessa ei ole säilynyt alkuperäisiä pintamateriaaleja. Alkuperäisenä rakennusosana toisessa kerroksessa on säilynyt lämmityspattereita, jotka ovat 1930–50-lukujen tuotantoa. Myös toisessa kerroksessa autenttisin säilynyt tila on porrashuone.

68 Porras kuvattuna toisen kerroksen tasanteelta.

69 Kokoushuoneen patteri parvekkeen oven vieressä.

70 Portaan tasanteelta avautuu pariovi parvekkeelle.

71 Porras kaartuu keskiosan ympärillä.

72 Toisen kerroksen kokoushuone.

Ullakko

Ullakkotiloissa on varastoituna runsaasti sairaalan historiaan liittyvää irtaimistoa. Ullakkotilaa on jaettu joiltain osin varastotiloihin. Ullakolla on irrotettuna varastossa muutamia, todennäköisesti rakennuksen alkuperäisiä tai varhaisten vaiheiden sisäovia. Ullakolla on myös säilyssä oletettavasti alkuperäisiä kippi-ikkunoita.

73 Kulku ullakolle tapahtuu toisen kerroksen tasan-teen kautta.

74 Vanhaa hormirakennetta ullakolla.

75 Ullakolla on säilynyt oletettavasti alkuperäisiä ikkunoita.

76 Ikkunan kääntönuppi.

JOHTOPÄÄTÖKSET

ERITYISPIIRTEET

Maisema ja kaupunkikuva

Outokummun vanha sairaala sijaitsee Pohjois-Karjalassa Outokummun kaupungissa, Kyykerin kaupunginosassa. Rakennus on osa julkisten rakennusten jatkumoa, joka alkaa keskustan pääkatu Kummunkadulta. Rakennus sijaitsee historiallisen Vanhan kaivoksen välittömässä läheisyydessä. Sairaalankatu haarautuu Kummunkadulta Outokummun kirkon ja vanhan kaivosalueen jälkeen. Rakennus on sijoitettu näkyvästi keskeiselle paikalle heti Sairaalankadun varteen.

Outokummun taajamakuvaan vaikuttaa vahvasti alueen topografia: taajaman itäosa on alavaa maata, mutta taajaman länsiosa on maastoltaan vaihtelevaa. Alueella sijaitsee muun muassa kaupungin liikekeskusta, joka on pienen harjumuodostelman päällä. Jyrkimmät maastonvaihtelut ovat Vanhan kaivoksen alueella, ja myös Kyykerin asuinalueen yksi tunnusomainen piirre on hienoinen mäkyisyys. Tämä näkyy myös rakennuksen pihalla. Puusto Vanhan kaivoksen liepeillä on koivuinen, ja havupuita on niukasti. Tämä johtuu siitä, että vuosina 1913–1929 toimineen kuparitehtaan rikkipitoiset päästöt tuhosivat kasvillisuutta, ja saasteille herkat havupuut kärsivät siitä eniten. Tästä syystä Outokummun liikekeskustassa ja Vanhan kaivoksen alueella koivu onkin saanut pysyvän jalansijan havupuiden jäätyä vähemmistöön. Rakennuksen pihaa ympäröivästä puustosta löytyy kuitenkin myös havupuita, erityisesti mäntyjä.

Rakennustyyppi ja arkkitehtuuri

Outokummun vanhan sairaalan alkuperäinen pohjaratkaisu edustaa paviljonkisairaala muunneltuna pienen sairaalan tarpeisiin. Kyseessä on keskitetty pohjaratkaisu, jossa vuodeosastot on ryhmitetty perifeerisesti toimenpide- ja huoltotilojen muodostaman keskuksen ympärille.

Varsinaista sairaala-arkkitehtuuria ei Suomessa vielä 1800-luvun jälkipuolelta tultaessa ollut kehittynyt, johon tuen pääasiassa hankkeiden vaatimattomasta koosta. Toteutetuissa hankkeissa oli kuitenkin vallitsevana suunnitteluperiaatteina ollut jo 1830-luvulta lähtien tilojen jakaminen keskikäytävän varrelle. Paviljonkisairaaloissa oli tyypillisesti ollut käytössä suuret vuodeosastot, joissa vuoteet olivat ulkoseiniin nähden poikittain. Pohjaratkaisu kehittyi kuitenkin vuodeosaston rauhoittamiseksi ja näkymien ulos avaamiseksi siihen, että vuodeosasto alettiin jakaa osiin. Pohjaratkaisun järjestely johti leveämpiin rakennusrunkoihin ja oli askel kohti erillisiä potilashuoneita.

Vanhan sairaalan alkuperäisten rakennusmassojen yleisilme on rauhallisen horisontaalinen, josta Mustikkakorpeen avautuva kaksikerroksinen osa nousee arkkitehtonisena kohokohtana muuta massaa ylemmäs. Alkuperäisen massoittelun rauhallinen symmetria yhdessä julkisivuarkkitehtuurin ansioiden kanssa luo sairaalalle helposti lähestyttävän ja elegantin julkisen

rakennuksen ilmeen. Rakennuksessa on aumakatto, ja rakennuksen luoteis- ja koillisjulkisivujen suuntaan avautuva valetasakatto on funktionalismille ominainen.

Rakennuksessa näkyvät vahvasti W.G. Palmqvistin arkkitehtuuri-ihanteet. Arkkitehtuuria käsittelevissä kirjoituksissa Palmqvistin tyyliä on luonnehdittu konservatiiviseksi, jykeväksi ja barokkivaikutteiseksi klassismiksi. Vanhan sairaalan julkisivuarkkitehtuuri on sekoitus klassismia sekä funktionalismin tyylipiirteitä. Alkuperäistä julkisivuarkkitehtuuria leimaa symmetrinen harmonia. Luoteis- ja koillisjulkisivuilla nouseva korkeampi, funktionalismia eniten ilmentävä rakennusmassa toimii kohokohtana ja kontrastia tuovana vastaparina muun julkisivuarkkitehtuurin horisontaalisuudelle ja rauhallisuudelle. Rakennuksessa on Palmqvistille ominaiseen tyyliin voimakasta klassismia edustavia detaljeja rapattuna, tasaisen pinnan vastaparina. Alun perin luoteisjulkisivulla sijaitsi Sairaalankadulle avautunut terassi, jota kutsuttiin alkuperäisissä piirustuksissa makuuvilpolaksi. Funktionalismin periaatteiden mukaisesti oli tärkeää, että potilaat saivat raikasta ilmaa ja valoa. Pääsisäänkäynti sijaitsi rakennuksen toisessa päässä.

Alkuperäiseen julkisivuarkkitehtuuriin toivat mielenkiintoa ja syvyyttä harkitut detaljit sekä julkisivun alkuperäiset rakennusosat. Näistä huomattavimpia olivat ikkunoiden yläpuolella sijainneet, potilashuoneita ja muita tiloja suojaanneet, varjostavat markiisit sekä al-

kuperäinen lipputanko, jonka Palmqvist oli piirtänyt jo julkisivupiirustuksiin. Palmqvistin muista sairaaloista Jämsänkosken vuonna 1936 valmistunut sairaalarakennus on hyvin lähellä Outokummun vanhan sairaalan julkisivuarkkitehtuuria.

Outokummun vanhan sairaalan rakennustapa ja materiaalit jäljellä olevien rakennusosien perusteella olivat tyypilliset rakennusaikansa rakennuksille. Alkuperäiset rakennusaineet ovat kuitenkin osin vaihtuneet vuosikymmenten varrella tehtyjen muutostöiden ja peruskorjausten yhteydessä. Rakennuksen ulkoasua tarkasteltaessa vanhan sairaalan julkisivuarkkitehtuurin perusilme on kuitenkin säilynyt Palmqvistin suunnitelmien mukaisena. Rakennukseen eri muutosvaiheissa toteutetut laajennukset on silti helppo havaita. Rakennukseen on tehty taloteknisiä muutoksia vuosien saatossa. Rakennusta tulisi kehittää sen ominaispiirteitä vaalien.

Historiallisuus

Outokummun vanha sairaala on vuonna 1939 valmistunut julkinen rakennus. Rakennus on säilynyt terveydenhuoltoa palvelevana rakennuksena jo yli 80 vuotta. Rakennukselle on ehtinyt vuosikymmenten saatossa kertyä historiallista erityisyyttä historiallisen ja muuntuvan teollisuusyhdyskunnan sairaalarakennuksena.

Kyykerin alueelle muodostuneeseen Outokummun teollisuusyhdyskunnan terveydenhuollon kortteliin sijoitettu rakennus toimi ensin sairaalana ja sen jälkeen terveysasemana. Rakennuksen merkitys on ollut pal-

vella ja hoitaa outokumpulaisten terveyttä. Rakennus on toiminut Sairaalankadun varressa maisemallisena ja arkkitehtonisena kiintopisteenä. Pitkäaikainen, jatkuva käyttö sekä maisemallinen merkitys on painanut jälkensä niin paikallisten kuin vierailijoidenkin muistiin.

Rakennuksella on tärkeä rooli Outokummun kaivosyhdyskunnan historiassa ja se on tärkeä osa tuotteliaan teollisuusyhdyskuntien suunnittelijan, arkkitehti W.G. Palmqvistin jättämää rakennusperintöä.

Arvot

Harvinaisuus

Rakennus on harvinainen ja ainutlaatuinen.

Modernin kaivoshistorian juuret ovat Outokummussa. Valtakunnallisessa kontekstissa tarkasteltuna Outokummun kaivos on Suomen kaivoshistorian yksi merkittävimmistä, todennäköisesti merkittävin, teollisuushistorian ja kaivannaiskulttuurin puolesta. Vastavasti Outokummun kaivosyhdyskunta on suomalaisten kaivosyhdyskuntien joukossa kulttuurihistoriallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittävin. Outokummun kaivosyhdyskunnan voidaan katsoa toimineen esikuvana rakennettaessa muille Outokumpu Oy:n kaivoksille kaivosyhdyskuntia palveluineen. Se, mitä Outokummussa rakennettiin vuosien saatossa, ja kokemusten kautta, voitiin tiivistetysti ja tehokkaammin toteuttaa muilla Outokumpu Oy:n kaivospaikkakunnilla. Lisäksi kaivostekniikan ja kaivososaamisen kehittäminen ja hyödyntäminen muilla kaivospaikkakunnilla Outokummussa hankitun tiedon avulla oli keskeistä kaivosyhtiön toiminnassa. Alueen kulttuurihistorialliset, rakennushistorialliset ja arkkitehtoniset ansiot ovat merkittäviä. Osana tätä aluetta Outokummun vanha sairaala on kaivosyhdyskunnan sairaalana ainutlaatuinen. Vastaavan kaltaisia teollisuusyhdyskuntien sairaalarakennuksia ei ole säilynyt useita Suomessa, joten rakennus on myös tässä kontekstissa harvinainen ja ainutlaatuinen. Rakennus on ainutlaatuinen sen tyylihistoriallisten ansioiden puolesta, ja rakennus on säilynyt samassa käyttötarkoituksessa rakentamisestaan lähtien.

Tyypillisuus

Rakennus on historiallisesti tyypillinen alueelleen.

Rakennus on tyypillinen alueelleen erityisesti saman arkkitehdin yhdelle alueelle suunnitteleman tuotannon kautta. W.G. Palmqvist suunnitteli 1930-luvulla Kyykerin alueelle useita rakennuksia, jotka sisältävät samoja tyylihistoriallisia piirteitä. Palmqvistin suunnittelema rakennuksia on myös eri puolilla Outokummun taajamaa, varsinkin sen pohjoisosissa.

Edustavuus

Rakennus on edustava esimerkki.

Rakennus on edustava esimerkki 1930-luvun lopulla teollisuusyhdyskunnan rakennuttamasta sairaalarakennuksesta. Rakennus on sovitettu edustavasti ympäröivään maastoon, loivan ylämäen päätteeksi Sairaalan kadulle. Rakennus on luonteva osa Kummunkadulta alkavaa julkisten rakennusten ja tehtaan alueen rakennusten jatkumoa.

Alkuperäisyys

Rakennuksella on alkuperäisyysarvoa.

Selvityksen laatimishetkellä 84 vuotta vanha rakennus palvelee edelleen sairaanhoitoa edistävänä rakennuksena, ja rakennuksella on alkuperäisyysarvoa alkuperäisen käyttötarkoituksen säilymisen kautta. Vaikka rakennuksessa on toteutettu muutos- ja laajennustöitä

vuosikymmenten varrella, rakennuksella on silti alkuperäisyysarvoa niin julkisivuarkkitehtuurin ansioiden kuin sisätiloissakin osittain säilyneiden rakennusosien kautta.

Historiallinen todistusvoimaisuus

Rakennuksessa on historiallista todistusvoimaisuutta.

Rakennus on säilynyt osana Outokummun Vanhan kaivoksen ja Kyykerin alueen rakennuskokonaisuutta, johon se sairaalarakennuksena olennaisesti kuuluu. Rakennus lähistöllä sijaitsevan, samalta ajalta säilyneen rakennuskannan kanssa kertoo aikakautensa rakentamisesta sekä arkkitehtuuri-ihanteista. Sairaala kertoo osaltaan kaivosyhdyskunnan ja Outokummun historias- ta ja eletystä elämästä.

Historiallinen kerroksisuus

Rakennuksessa on historiallisia kerrostumia.

Koko terveystakeskuskokonaisuudessa on historiallista kerroksisuutta 1950-luvulla, 1970-luvulla ja 1990-luvulla tehtyjen muutos- ja laajennustöiden kautta. Vanhan sairaalan julkisivuarkkitehtuurin kannalta keskeisin kerrostuma on 1950-luvulla toteutetun laajennuksen osat, jotka muuttivat rakennuksen julkisivuaukotusta, symmetriaa, massoitte- l-ua sekä julkisivudetaljeja. Rakennuksen sisäpihalla hahmottuu myös 1970- ja 1990-luvuilla rakennettujen läsi- i- pi- en rakennusmassojen vaikutus kokonaisuuteen.

LÄHTEET

Arkistot

Helsingin kaupunginmuseo

Museoviraston arkisto

Outokummun kaivostamomuseo

Outokummun kaupunkirakennepalvelut

Kirjallisuus

Björkman, Johanna. Metsäteollisuuden Menestyksen Jälki Arkkitehtuurissa: Arkkitehti W.G. Palmqvistin ja Yhtiöiden Yhteistyö Tehdasyhdyskunnissa 1920- Ja 1930-luvuilla. [Helsinki]: Helsingin yliopisto, 2019.

Kaila, Panu, Pentti Pietarila, ja Hannu Tomminen. Talo Kautta Aikojen: Julkisivujen Historia. Hki: Rakentajain kustannus, 1987.

Kivivasara, Katri. Outokummun vanha kaivos: rakennus-tutkimus. Outokumpu, 1994.

Nikula, Riitta. Palmqvist, Wäinö Gustaf. Kansallisbiografia. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997.

Paatela, Mikael. Sairaalarakennuksen Kehitys: Development of the Hospital Building. Espoo: Arkkitehtitoimisto Paatela-Paatela & Co, 2003.

Paatela, Mikael, Pijatta Heinonen, Kristo Vesikansa, ja Eriika Johansson. Vuosisata Sairaala-arkkitehtuuria: Paatela-arkkitehdit 1918-2018. Espoo: Mikael Paatela, 2018.

Pennanen, Matti. Kaivoskylästä kasvaa kaivostaajama. Outokumpu: Outokummun kaivostamomuseo ja Outokummun kaupunki, 1997.

Piiparinen, Pekka. Outokummun Taajaman Kulttuuriympäristö. Outokumpu: Outokummun kaivostamomuseo, 2014.

Piiparinen, Pekka. Outokummun Taajaman Rakennettu Ympäristö. Outokumpu: Suomen paikalliskulttuuriyhdistys ry, 2016.

Putkonen, Lauri 2018. "Tehtaita ja tehtaalaisia." Teoksessa Rakennetun Suomen Tarina. 2., tarkistettu painos. Toim. Hautajärvi, Harri. Helsinki: Rakennustieto Oy, 2018. S. 228–257.

Raisio, Kaj. Henkilöstön Johtaminen Valkeakosken Tehdasyhteisössä Rudolf ja Juuso Waldenin Aikakaudella 1924-1969. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2012.

Standertskjöld, Elina. Arkkitehtuurimme Vuosikymmenet: 1930-1950. Helsinki: Rakennustieto, 2008.

Raportit, selvitykset ja lausunnot

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Lausunto Outokummun kaupungin keskusta-alueen asemakaavamuutoksen II-vaiheen kaavaehdotuksesta, 15.4.2020.

Tutkimusselostus: Kuntotutkimus. Insinööritoimisto 2K Oy, 13.11.2017.

Laaja kohderaportti, Keski-Suomen museo, Jämsän täydennysinventointi 2009, Maakuntakaavan tarkistus Jämsä. Jämsä, Patala (Jämsänkoski). Jämsänkosken ent.sairaala, myöh. terveyskeskus lisäsiipi. Inventointikortti.

Piiparinen, Pekka. Entinen Outokummun kaivoksen sairaala: Historiaa, arkkitehtuuria, arvoja sekä ajatuksia vaalimismahdollisuuksiksi. Alustus 2.2.2022.

Savolainen, Raija, Helka Ratilainen, Maija Nuutinen, Arja Rekola, Jaana Sorsa, Raija Koistinen, Marja Sorsa ja Irmeli Karpov. Kuusjärven-Outokummun tervey-

denhuollon historia: toimiva terveyskeskus-projekti. Outokumpu, 1991.

Lehtiartikkelit

Outokummun sanomat 1/1939

Internet

Outokummun kaavoitus

<https://www.outokummunkaupunki.fi/kaavoitus>

Paikkatietoikkuna

<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>

Yle: Koskinen, Risto 7.12.2012.

<https://yle.fi/a/3-6402651>

Yle: Pallonen, Kalle 5.11.2019.

<https://yle.fi/a/3-11051779>

<https://fiskarsmuseum.fi/tutki-opi/digimuseo/fiskarsin-ruukki-1649-2014/terveydenhoitoa-fiskarsissa/>

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2031

<https://historia.forssa.fi/historia/vuosisadat/1800-luku/1860/>

<https://www.serlachius.fi/vn/pienoismallit/1901fi/index.html>

<https://www.serlachius.fi/vn/pienoismallit/1942fi/index.html>

<https://www.serlachius.fi/vn/pienoismallit/1986fi/index.html>

<https://www.upmpulp.com/fi/upmkymi150/artikkelit/tyoterveyshuoltoa-vuodesta-1880>

<http://varkaudenmuseot.blogspot.com/2021/03/uutta-kin-uudempi-sairaala.html>

Suulliset lähteet: valtakunnallinen konteksti

Sähköpostihaastattelu:

Kristiina Huttunen, Forssan museo 11.8.2023

Rautatiemuseo 17.8.2023

Merja Marinin tekemä sähköpostihaastattelu:

Hilkka Lehtimaa, Varkauden museot 7.6.2023

Simo Purhonen, Varkauden museot 6.6.2023

Tiina Rajala, A. Ahlström Kiinteistöt Oy 8.6.2023

Saija Silen, Keski-Suomen museo 9.6.2023

